

ATATÜRK VE EDEBİYAT

ÖNDER GÖÇGÜN*

Bu makale; Büyük Kurtarıcı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu yüce Atatürk'ün, güzel sanatların önemli bir kolunu teşkil eden Edebiyat hakkındaki son derece dikkatli, titiz tavrını, ince ruhu ile bütünleşen büyük ve samimî ilgisini ortaya koymak, O'nu bu cephesiyle de genç nesillere tanıtmak maksadıyla kaleme alınmıştır.

Atatürk; Edebiyat başta olmak üzere, bütün güzel sanatları millî kültür'ün özü, ayrılmaz bir parçası kabul etmiştir. Bu inançla:

“Bir milleti yaşatmak için birtakım temeller lâzımdır ve bilirsiniz ki, bu temellerin en mühimlerinden biri sanattır. Bir millet sanat ve sanatkârdan mahrumsa, tam bir hayata mâlik olamaz.” diyerek; sanata ve sanatkâra verdiği üstün değeri, veciz bir şekilde dile getirmiştir.

Atatürk'ün, okul sıralarından itibaren, edebiyatın daha ziyade şiir ve hitabet yönü ile ilgilendiğini söyleyebiliriz. O şiiri, tıpkı çok sevdiği Nâmık Kemâl gibi vatan ve millet yolunda heyecan uyandırıcı bir sanat kabul etmiştir. Çok takdir ettiği Tevfik Fikret gibi şiiri de ilim, fikir ve vicdan hürriyetinin kazanılmasında, korunup geliştirilmesinde başlıca faktörlerden birisi olarak görmüştür. Hitabet sanatını ise, asker ve devlet adamı vasfını tamamlayan vazgeçilmez bir unsur saymıştır. Şiirle ilgisi dolaylı, hitabet ile doğrudandır. Yani şiir; zaman zaman söylemekten, söyletmekten, dinlemekten zevk aldığı, heyecan duyduğu, derin saygı ve sevgi beslediği edebî türlerin başında gelmiş; hitabet ise, baştan itibaren bizzat meşgul bulunduğu, son derece hoşlandığı ve büyük önem verdiği bir edebiyat alanı olmuştur.

İşte biz, burada; daha Manastır İdâdîsi'nden başlamak üzere, O'nun Edebiyat konusu etrafındaki duygularını, düşüncelerini, teklif ve dileklerini topluca göstermeye ve kendisine ait sanılan bazı şiirlerle ilgili birtakım

* Doç. Dr. Önder Göçgün, Selçuk Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi, Konya.

yanlış tesbitleri, yeniden gözden geçirdiğimiz delillerle düzeltmeye gayret ettik.

Çalışmamızın, asker ve devlet adamı olarak bütün dünyanın haklı takdirini kazanmış büyük Atatürk'ü Edebiyat açısından da bilhassa gençlerimize tanıtabilmesi içten dileğimizdir.

Atatürk, edebiyatı, “kültürlü medenî toplumların ayrılmaz bir parçası” sayarak şöyle tarif eder.

“Söz ve mânâyı, yani insan dimağında yer eden her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları çok alâkalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki edebiyat; ister nesir hâlinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltraşlık gibi, bilhassa mûsikî gibi güzel sanatlardan sayılmaktadır.”¹

O'nun edebiyatla ilk ciddi temasını, daha Manastır Askerî İdâdîsi'nde iken tesbit ediyoruz.

Bursa İdâdîsi'nden naklen Manastır'a gelerek, aynı lisede kendisiyle birlikte okuyan yakın arkadaşı Ömer Nâci, edebiyata düşkün, heyecanlı şiirler yazan ve söyleyen bir kimsedir. Mustafa Kemâl ise, matematik ve fen derslerine büyük ilgi duymaktadır. Bir gün Ömer Naci, O'ndan okumak üzere kitaplar ister. Mustafa Kemâl'in hep fen eserleri uzatması üzerine:

“— Bunlar, ders kitabı. ... O hâlde, ben sana vereyim.”² diyerek, çeşitli şiir ve tiyatro eserleri getirir. Mustafa Kemâl bunları karıştırırken, sayfalar arasına serpiştirilmiş kağıtlar gözüne ilişir. Kağıtlarda, el yazısı ile yazılmış ve Nâmîk Kemâl imzalı aşağıdaki mısralar dikkatini çeker:

Vücûdun hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır;
Ne gam râh-ı vatanda hâk olursa cevri ü mihnetden.

Hakîr olduysa millet şânına noksan gelir sanma.
Yere düşmekle cevher sâkî olmaz kadr ü kıymetten.

¹ Prof. Dr. A. Afetinan, *M. Kemâl Atatürk'ten Yazdıkları*, İstanbul 1971, s. 49.

² *Vakit* gazetesi, 10 Ocak 1922, sayı: 1468.

Muîni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâ'ettir.
Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî insâfa hizmetten.

Ne mümkün zulm ile, bî-dâd ile imhâ-yı hürriyet.
Çalış idrâki kaldır muktedirsен âdemiyetten.

Bilhassa heyecan yüklü, gür ve erkekçe şu söyleyişlerin kendisini hayli etkilediğini, daha sonra zaman zaman dile getirecektir:

Ne gam pür-âteş-i hevl olsa da gavga-yı hürriyet!
Kaçar mı merd olan bir cân için meydân-ı gayretten.

Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplansın gelsin;
Dönersem kahbeyim millet yolunda bir azîmetten.

... ..

Vatanın bağına düşman dayadı hançerini.
Yoğ imiş kurtaracak bahtı kara mâderini.

... ..

Merkez-i hâke atsalar da bizi,
Küre-i arzı patlatır çıkarız.

... ..

Sıdk ile terk edelim her emeli her hevesi;
Kıralım hâil ise azmimize ten kafesi.

İnledikçe eleminden vatanın her nefesi
Gelin imdâda diyor, bak budur Allah sesi.

Mahveder bülbül bile kendini hürriyet için.
Çekilir mi bu belâ âlem-i pürmihnet için?

Dîn için devlet için can çekişen millet için
Azme hâil mi olurmuş bu çürük ten kafesi.³

³ a.g.y.

Atatürk, o günlere ait hatıralarında Nâmık Kemâl'den kaynaklanan, edebiyatla bu ilk münâsebeti hakkında aynen şunları kaydeder:

“Şiir ve edebiyat diye birşey olduğuna, o zaman muttali oldum ve ona çalışmaya başladım. Şiir bana câzip göründü.” Lâkin, kitâbet hocası diye yeni gelen Alay Emîni Âsım Efendi: “Bu tarz iştihaal, seni asker olmaktan uzaklaştırır. Bu kitapları at, kendini tamamen askerliğe ver” telkininde bulunur. Bunun üzerine O da, nisbeten kendini çekmiş olmakla birlikte; gene de okumaktan ve bilhassa arkadaşlarıyla, güzel konuşmak ve yazmak yolunda hitâbet kudretini geliştirme çalışmalarını yapmaktan uzak duramaz:

“Şiir yazmak hakkında idâdî hocasının vaz’ ettiği memnu’iyyeti (koyduğu yasağı) unutmuyorum. Fakat güzel söylemek ve yazmak hevesi bâkî (devam ediyor) idi. Teneffüs zamanlarında hitâbet tâlimleri yapıyorduk. Saati ellerimize alıyor; ‘bu kadar dakika sen, bu kadar dakika ben söyleyeceğim!’ diye müsâbaka ve münâkaşalar tertip ediyorduk.”⁴

Harp Akademisi’nde; edebî ve siyâsî düşünceler, birlikte zihnini meşgul etmeye başlar. Devrin ve okulun sıkı şartları altında, bilhassa Nâmık Kemâl’in eserlerini çoğu zaman yatağında okur. O, isyânın eşliğindeki bunalmış günleri, Prof. Afetinan tarafından şöyle anlatılır:

“II. Abdülhamid Devri, İstanbul’da Harp Akademisi’nde bir zâbit, henüz yirmi yaşında. O’nun husûsiyetlerinden biri: O, kendisinde mânâ ve mâhiyetini henüz anlayamadığı birtakım duyguların çarpıştığını hissediyor; fakat bunlara ne müsbet ve ne de menfî bir türlü mânâ veremiyor. O, küskündür. O, kederlidir. O, rûhundan gelen anlaşılmaz bir mânâ ile âsîdir. Fakat kime karşı ve ne için? Bunu, o da bilmez. Bir gün O’na yakın arkadaşlarından biri, ‘sen’ diyor, ‘kalk borusunda bir türlü uyanamıyorsun. Dâhiliye zâbiti karyolanı sarsmadıkça bir türlü uyanamıyorsun.’ O da cevap veriyor:

“— Hakkın var.

“— Anlayamadım. Ben sana bu anlaşılmaz hayatının sebebini soruyorum. Sen bana hakkın var, diyorsun. Ben sana karşı haklı olup, olmadığım yolunda bir iddiâyâ girişmedim ki. ... Sendeki derin uykunun sebebi nedir, onu söyler misin?”

⁴ Uluğ İğdemir, *Atatürk (1880-1938)*, Ankara 1939, s. 17.

“Genç zâbite böyle hitap ve itap eden (ruhen sarsan) yalnız bu arkadaş değil. O'nun bu hâli gitgide birçok arkadaşlarının da dikkatini celbetmiş (çekmiş), bütün arkadaşları O'ndan bunu sormuşlardı. Bu hücum o dereceyi bulmuştu ki, artık O bunlara cevap vermek, bu müttelikin ordusunu (birleşmiş arkadaşlarını) teskin etmek (yatıştırmak) mecbûriyetinde kalmıştı. Cevap şu idi:

“— Arkadaşlar, yatağa girdikten sonra ben sizler gibi sâkin uyuyamıyorum. Sabahlara kadar gözüm açıktır. Nihayet tam dalacağım zaman, kalk borusu çalınıyor. Onu da bittabîî işitemiyorum. Sağ elinde sopa tutan bir adamın karyolamı sarsması ile uyanır gibi oluyorum. Uyandırılıyorum.”⁵

Atatürk'ün yakın arkadaşı Ali Fuad Cebesoy da, bu tesbitlere hâtıralarında — Ömer Nâci'ye kadar uzanan bir çizgide— şu açıklığı getirir:

BİR OLAY VE BİR HÂTIRA

Bu yazılarım, rahmetli arkadaşım Atatürk'le beraber okul sıralarında geçen müşterek hayatın tam bir hikâyesi olmaktan uzaktır. Bazı olaylar, yarım asrı geçen bir mâzinin nisyân bulutları arasında kaybolup gitmişlerdir. Şimdi onları ben de hatırlamıyorum. Fakat hâfızamda öyle çizgiler kalmıştır ki, bu nisyân perdesi onları henüz silememiştir, silemeyecektir. Büyük vatan şâiri Nâmık Kemâl'i, okul idâresinin aldığı bütün tedbirlere rağmen yatakhânedede gizli gizli okuduğumuzu nasıl unutabilirim? Mustafa Kemâl'in bir gece vakti yanıma gelerek, Kemâl'in Vatan Kasidesi'nin teksir edilmiş bir nüshasını:

— Fuad kardeşim, bunu ezberleyelim.

diye bana verirken yavaş bir sesle, fakat büyük bir heyecanla okuduğu:

Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toptasın, gelsin!
Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azîmetten.

mırsalarını nasıl unutabilirim.

Söz, Nâmık Kemâl'den açılmış iken, ufak bir hâtıramı da burada anlatmak isterim. Bir gün üç beş arkadaş, felâketle sonuçlanan 1877-1878

⁵ Prof. Dr. Afetinan, “Atatürk'ü Dinlerken; Gerilla Hakkında Bir Hatıra”, *Belleten*, cilt 1, s. 10.

Osmanlı-Rus savaşına dair konuşuyorduk. Mustafa Kemâl, birden te-
essürle Nâmık Kemâl'in:

Vatanın bağına düşman dayamış hançerini!

Yok imiş kurtaracak bahtı kara mâderini.

beytini okumuştı.

Millî Mücadele yılları idi. Heyet-i Temsiliyye, merkezini Ankara'ya taşımak kararını vermişti. 18 Aralık 1919'da arkadaşlarıyla beraber Si-
vas'tan ayrılan Mustafa Kemâl, 24 Aralık'ta Kırşehir'e gelmişti. Burada
Gençler Derneği'nde bir konuşma yapmıştı. Geceleyin şerefine fener alay-
ları tertip eden halka, yukarıdaki mısraları aşağıdaki şekilde değiştirerek
okumuştı:

Vatanın bağına düşman dayasın hançerini!

Bulunur kurtaracak bahtı kara mâderini.

Düşman İzmir'e çoktan çıkmış, vatanın bağına hançerini dayamıştı.
Fakat onu kurtaracak Türk bulunmuştu. Bu büyük Türk, benim aziz ar-
kadaşım Atatürk'tü.

27 Aralık'ta Ankara'da kendisini muazzam bir törenle karşılamıştık.
Dikmen sırtlarından şehre doğru hareket ettiğimiz zaman otomobilinde
ben ve Ankara Vâlisi Yahyâ Gâlip de (Cumhuriyet devrinde Milletvekili
Rahmetli Yahya Gâlip Kargı) vardı. Mustafa Kemâl, orada da bu mısraları
fısıldar gibi tekrarlamıştı. Yahyâ Gâlip, kendisine hitâp ediyor sanmış
olacak ki:

— Bir emriniz mi var, paşa hazretleri?
diye sormuştu.

MEMLEKET NEREYE GİDİYORDU

Harp Okulu'nun üçüncü sınıfına hâdisesiz olarak geçmiştik. Mustafa
Kemâl, Selânik'e sılaya gitmiş, sevgili annesine kavuşmuştu. Biz de Sala-
cak'taki kira evini bırakmış, Kuzguncuk'ta set üzerinde denize nâzır olan
yeni evimize taşınmıştık. Mustafa Kemâl Selânik'e hareket etmeden önce,
birkaç gece bizde misafir kalmış, Avrupa'dan dönmüş olan annem Zekiye
Hanım'la da tanışmıştı. Gündüzleri Boğaz'da gezintiler yapıyor, akşamları
eve dönüyorduk. Yemekten önce, birkaç şişe bira içtiğimiz de oluyordu.
Arkadaşım birayı çok seviyordu. O zamana kadar ağzına rakı almamıştı.

Üçüncü sınıfta derslere başladığımız zaman, artık genç dimağlarımız derslerden başka şeylerle de ister istemez meşgul oluyordu. Günde kaç defa “Pâdişahım çok yaşa!” diye bar bar bağırdığımız devrin pâdişahı Sultan Abdülhamid II, gözümüzden yavaş yavaş düşüyordu. Tıbbiyedeki genç ve aydın hürriyet taraftarlarının sürgünlere gönderilip, ocaklarına incir dikildiğini duydukça, âdeta feverân ediyorduk. Bir gün bizim de başımıza böyle bir şey gelebilirdi. Devlet idâresinin iyi işlemediğini, suistimalerin alıp yürüdüğünü, memurların ve subayların maaşlarını alamadıklarını, buna mukabil saraya mensup sırmalı hafiyelerle tevâbilerine maaşlarından başka keseler dolusu altın verildiğini haber aldıkça, Sultan Hamid’e esasen pek de kuvvetli olmayan güvenimiz büsbütün sarsılıyordu.

Ordunun fena eller idâresinde değer ve itibarını kaybettiğini görüyorduk. Şam’da bulunan 5. Ordu’da, seri ateşli toplar bile yoktu. Tâlimler, ancak Nuhnebîden kalma toplarla yapılabiliyordu.

Donanma da kara ordusundan pek farklı değildi. Sultan Aziz devrinin muazzam armadasından hazin bir hâtıradan başka bir şey kalmamıştı. Toplarının kamaları çıkarılmış, gemiler Haliç’te âdeta çürümeye mahkum edilmişti. 1897’de donanmanın Çanakkale Boğazı’ndan çıkması hâdise olmuştu. Yolda savaş gemileri birbirini kaybetmişler, kazanlar patlamıştı. Hattâ şiddetli yağmurlarda deniz subaylarının, kamaralarından içeri giren sulardan kendilerini muhâfaza için şemsiye ile oturdukları rivayet olunuyordu. Fakat kimse ortaya çıkıp:

— Nereye gidiyoruz, memleketi nereye götürüyorsunuz?

diye soramıyordu, sormak cesâretini gösteremiyordu. Şarkın alışık olduğu miskin bir tevekkül içinde susuyordu. Çünkü Padişahın ve onun hâfiyelerinden korkuyorlardı.

Hürriyet taraftarlarının âdeta omuzlarına basarak 31 Ağustos 1876’da tahta çıkan Sultan Hamid, en müstebit hükümdarlardan biri olmuştu. Memlekette hürriyet yoktu. Biz genç harbiyeliler, Fransız İhtilâli Beyannâmesi’nde insan hak ve hürriyetlerine verilen önemi, gizli de olsa okumuş ve öğrenmiştik.

HÜRRİYET YOLUNDA

Mustafa Kemâl’i, üçüncü sınıfta meşgul eden en önemli şey, işte bu hürriyet meselesiydi. Bunu kurtardıktan sonra her sahada idâreyi düzeltmek mümkün olabilirdi. Bunun için de muhakkak teşkilâtlanmak lâzımdı.

Teşkilâtı memleket içinde ancak genç subaylar yapabilirlerdi. Mustafa Kemâl'in şöyle bir tasavvuru vardı:

Üçüncü sınıf kalabalıktı. Bunlardan ancak, pek az bir kısmı Harp Akademisi'ne girebilecekti. Geri kalanlar tâyin edildikleri kıtalara dağıtılacaklardı. Bunlardan emniyet ettiklerine daha şimdiden gittikleri yerde teşkilat kurmaları için telkinlerde bulunuyordu. Bir gün bana:

“— Fuad!” demişti, “biliyorum, bu arkadaşlar erkânı harp olamayacaklar. Fakat bizlere nazaran daha avantajlı durumda buldukları da muhakkak. Çünkü bizden önce ordu saflarına katılacaklar, eğer Rumeli'ye giderlerse, erkânı harp çıktığımız zaman bizim için bir zemin ve vasat hazırlamış olacaklardır.”

Kurmay sınıflarına geçmiş olan Pirlepelî Ali Fethî (Okyar)'de aynı kanaatte idi.

Mustafa Kemâl, muhakkak kurmay subay olacağına inanıyordu. Bir gün.

— Ya erkânı harp olamazsan, ne yaparsın?

diye yarı ciddî, yarı şaka takılan sınıf arkadaşımız Ârif'i derhal susturmuştu:

— Seni bilmiyorum, fakat ben muhakkak erkân-ı harp olacağım.

Mustafa Kemâl kurmay oldu. Ârif, mümtaz yüzbaşı olarak okuldan çıktı.

Harp Okulu'nda teşkilatın ilk nüvesini kurduk. Tabîî gizli olarak ... Mustafa Kemâl'e benden başka yardım edenler arasında, Muhittin Baha Pars'ın ağabeyi İsmail Hakkı ile Ömer Naci ve birkaç arkadaş daha vardı. İsmail Hakkı şâirdi. Güzel yazı yazıyordu. Ömer Naci ise hatipti. Güzel konuşuyordu. Arkadaşları üzerinde şâyân-ı hayret bir telkin kudreti vardı. Sesinin tonu da, çok tatlı idi.

Fikirlerimizi, toplamı binleri aşan Harp Okulu öğrencilerine aşlamak için, sınıfta el yazısı ile bir dergi çıkarmaya karar verdik. Bu görevi başta Mustafa Kemâl olmak üzere Ömer Naci ile İsmail Hakkı ve diğer birkaç arkadaş üzerine almışlardı. Üçüncü sınıfta hatırımda yanlış kalmadı ise, bu dergilerden iki veya üç sayı çıkarabildik. Asıl faaliyetlerimiz Harp Akademisi'nde oldu. Bu yüzden, az daha okuldan kovulacaktık. Sırası gelince, bu olaydan da kısaca bahsedeceğim.⁶

⁶ Ali Fuad Cebesoy *Sınıf Arkadaşım Atatürk—Okul ve Genç Subaylık Hâtıraları—*, İstanbul 1981, s. 30-34.

Harp Akademisi'ndeki gizlice dergi çıkarma faaliyetlerini ve bunun üzerine, okul nâzırı (müdürü) Ali Rıza Paşa tarafından nasıl suçüstü yakalandıklarını ise, şöyle anlatır:

HARP AKADEMİSİ'NDE YAPILAN BİR BASKIN

Daha önce de bir münasebetle söylediğim gibi, fikirlerimizi, toplamı binleri aşan Harp Okulu öğrencilerine aşlamak için, daha kurmay sınıfına geçmeden gizli bir teşkilat kurmuş, Muhittin Baha Pars'ın ağabeyi İsmail Hakkı ile Ömer Naci ve birkaç arkadaşın da gayreti ile el yazısı iki nüsha dergi çıkarmıştık. Liderimiz Mustafa Kemâl'di. Gelebilecek sorumluluğun en büyük yükü de, O'nun omuzlarında idi.

“Hürriyet yolundaki faaliyetlerimize kurmay sınıflarında da devam etmeği kararlaştırmıştık. Harp Akademisi'nin birinci sınıfının yanında ufak bir dershâne vardı. Veteriner okullarından teğmen olarak çıkan efendiler, geri kalan tahsillerini burada tamamlar, yüzbaşı rütbesiyle orduya katılırlardı. Sayıları bize nazaran çok azdı. İçlerinde aydın fikirli gençler vardı. Dergiyi bu dershanede hazırlıyorduk. Sonra gizlice elden ele dolaştırıyorduk. Faaliyetimiz nasılsa, Mektepler Nâzırı Zülüflü İsmail Paşa tarafından duyulmuştu. Bu zat, Sultan Hamid'in korkunç hafiyelerinden biri idi. Okul Nâzırı Ali Rıza Paşa, saraya çağrılarak takdir edilmiş, kendisine ağır şeyler söylenmiş, Padişaha sadakatsizlikle itham olunmuştu. Ali Rıza Paşa: yalandır iftirâdır, aslı esâsı yoktur. Talebe efendilerin sevgili padişahımıza sadâkatleri tamdır. Diyerek ve yemin üstüne yemin ederek yakasını kurtarmıştı. Ancak günlerden bir gün, Mustafa Kemâl ile beraber dergiyi çıkaran arkadaşlar, yine Veteriner dershânesine girerek, kapıyı kapamışlar, çalışmağa başlamışlardı. Ben, o gün orada yoktum. Bu sırada durumdan haberdâr edilen Ali Rıza Paşa, ansızın dershâneye girmiş, arkadaşları cürmümeşhut hâlinde yakalayivermişti.

“Ali Rıza Paşa, belki ideal bir Harp Okulu müdürü olamazdı. Değerli bir asker de değildi. Fakat şunu itirâf etmek lâzımdır ki, namuslu ve vicdanlı bir insandı. Eğer o gün isteseydi, bu arkadaşların istikbâllerine mâni olabilirdi. El yazısı dergiyi görmemezlikten geldi. Neden derslerinizle meşgul olmuyor da, başka şeylerle uğraşıyorsunuz? diye kendilerini azarlamakla beraber hiç bir ceza veremedi. Ben, olayı, bizim üstümüzdeki sınıflardaki arkadaşım Pirlebeli Fethi (Okyar)'den haber aldım. Fethi ateş püskürüyor, bir eliyle Yıldız Sarayı'nı işâret ederek: Hep oradaki adamın başının altından çıkıyor, bunlar. Sarayı başına yıkmadıkça rahat yok. Eli-

me fırsat geçse, oraya bomba koyarım diyordu. Bahsettiği kimse Sultan Hamid'di. 23 Temmuz 1908'de sarayı değil, fakat O'nun istibdat idaresi yıkılmış, dokuz ay sonra da 27 Nisan 1909'da hal'edilerek muhafaza altında Selânik'e gönderilmişti. Tesadüfe bakın ki, Abdülhamid'i Selânik'e götüren muhafız, Fethi Okyar'dan başkası değildi.

“Derhal Mustafa Kemâl'i bularak, “geçmiş olsun” dedim. Dergi yayınlama işine, artık ara verecektik. Ali Rıza Paşa'dan kurtulmamızın imkânı yoktu. Bu adam ocağımıza incir dikerdi.

“Cumhuriyet devrinde bir gün, Kadıköy vapurunda Ali Rıza Paşa'ya tesadüf etmiştim. Beni derhal tanıdı ve yanıma geldi. Biraz hoş beşten sonra söz, Harp Akademisi'ndeki tahsil hayatımıza intikal etti. Paşa bu olayı hatırlıyordu.

“Allah'a şükürler olsun, dedi. Tanrı o gün fena bir karar almaktan beni korudu. Türk Milleti için de pek hayırlı oldu.

“Sonra, Ankara'ya giderek Gâzi'yi ziyaret etmeği çok arzuladığını söyleyerek, yardımımı istedi. Bize hiç fenalığı dokunmamış olan bu ihtiyar ve emekli askerın arzusunu yerine getirdim. Galiba 1933 yılı idi, Ankara'ya geldi. Gâzi tarafından kabul edildi ve iltifat gördü.”⁷

II. Meşrutiyet'in ilânından kısa bir süre önce, Manastır'da Harp Okulu öğrencileri tarafından oynanan Nâmık Kemâl'in Vatan Yahut Silistre piyesini seyrederek. Bu, hepsinin gözlerini yaşartan tam bir heyecan tablosunu meydana getirir.

VATAN YAHUT SİLİSTRE PİYESİNİ SEYREDERKEN

“Manasur'a döndük. Şehrin methaline geldiğimiz zaman, orada bulunan bir mesirede vakit geç olmasına rağmen, Harp Okulu talebelerinin açık havada büyük vatan şâiri Nâmık Kemâl'in Vatan yahut Silistre adlı eserini oynadıklarını gördük. Atlarımızdan inerek oyunu büyük heyecanla seyrettik. Talebe efendilerden birinin temsili son sahnesinde:

Yâre nişandır tenine erlerin!
Mevt ise son rütbesidir askerın!
Altı da bir üstü de birdir yerin.
Arş yiğitler vatan imdâdına.

⁷ a.g.e., s. 45-47.

mısralarını okurken, yanımdaki subaylar, gözyaşlarını tutamamışlardı. Benim de gözlerim yaşarmıştı. Harp Okulu'ndaki talebelik hayatımız gözümün önünde canlanmıştı. Sınıf arkadaşım Mustafa Kemâl ile beraber bu şiirleri, o zaman okumuş ezberlemiştik. Fakat böyle heyecanla haykıramamıştık.”⁸

Böylece bu devre, O'ndaki Nâmık Kemâl hayranlığının oldukça şuur-
lu bir zeminini teşkil eder. Bilhassa “Vatan” manzumesindeki:

Vatanın bağına düşman dayadı hançerini!
Yok mudur kurtaracak bahtı kara mâderini?

mısraları, yıllar sonra dahi, —Birinci İnönü Savaşı sırasında— Meclis'te kendisini aynı heyecanla:

Vatanın bağına düşman dayasın hançerini
Bulunur kurtaracak bahtı kara mâderini.⁹

şeklinde konuşuracaktır.

Bundan başka, İkinci İnönü Zaferi'nden sonraki günlerde, kendisine bir tebrik telgrafı çeken Nâmık Kemâl'in oğlu Ali Ekrem Bey'e, 10 Nisan 1921 tarihinde verdiği cevapta şâirimize duyduğu büyük hayranlığı açıkça dile getirir.¹⁰

Diğer taraftan; müsbet görüşün ışığı altında, Batılı anlayışın esas teşkil ettiği fikirleriyle, Tevfik Fikret'e de büyük bir ilgi duyar.¹¹ Nitekim yıllar sonra Âşiyân'ı ziyaretindeki duygularını dile getiren şu satırları, bunun samîmî bir itirafıdır:

“Tavâf-ı tahatturunda bulunmakla (hâurasını yücelterek tâzelemekle) münbâhî (onurduyan), perestiş-kârân-ı Fikret (Fikret'in şiddetli hayranı) Mustafa Kemâl.”¹²

Bu duygu ve düşüncelerle, Harb Akademisi'nde arkadaşlarıyla beraber; “yazılarını, çoğu zaman kendim yazıyordum”¹³ dediği bir de gazete

⁸ *a.g.e.*, s. 124-125.

⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, 13 Kânûn-ı Sâni 1337/13 Ocak 1921.

¹⁰ Bu telgraf metni ve diğer hususlar için: *Edebiyatçuların Gözüyle Atatürk* adlı kitabımızın “Nâmık Kemal'den Mustafa Kemal Paşa'ya Vatan Fikri” kısmına bakınız.

¹¹ Bu konuda da fazla bilgi için, aynı eserin “Atatürk ve Tevfik fikret” kısmına bakınız.

¹² Aşiyân'daki hâtura defteri; tarih: 19 Ağustos 1918.

¹³ *Vakit* gazetesi, 10 Ocak 1922, sayı 1468, s. 2.

çıkaran genç Mustafa Kemâl; o arada, müdür Rıza Paşa tarafından açılan ve sonu izinsizlik cezâsıyla biten soruşturma da geçirir.

Yazımızın burasında, bir hususu açıklamakta yarar görüyoruz:

Bazı kimseler, Atatürk'ün Harb Akademisi'nde iken; "Kadîd-i İstibdat yahut Kırmızı İzler" ve "Beşike Hâdisesi İçin" isimli, şu iki şiiri yazdığını ileri sürmüşlerdir:

KADİD - İ İSTİBDÂD

YAHUT

KIRMIZI İZLER

Bir köhne kadîd parçası, bir çehre-i menhûs,
Zulmetler içinde müteredit, mütelaşi. ...
Dâim mütefekkir görünen, kendine mahsûs
Efkâr-ı sakîmâne ile âleme karşı
Ateş saçarak, etmede bizi tehdît.
Âmâl-i harîsânesini eyledi tezyîd. ...
Gördükçe bu mazlûmlarını sînesi mağrûr,
Tırnaklarını âileler kalbine saplar,
Mağdurların herbiri bir kûşede ağlar.
Katlandı vatan, görmeğe evlâdını makhûr;
Birçoklarımız mahbes-i menfâda süründük,
Bir gâzî-yi mecrûh-ı vegâ-dîdeye döndük
Ey kanlı eliyle vatan âmâline hâil,
Ey enmile-i sûrh-i cinâyâta delâil,
Teşkil eden ey köhne kadîd, kâtil-i efkâr
Ey kâtil-i şübbân-ı vatan, kâtil-i ahrâr,
Ey varlığı bir millet için bâdi-yi zillet,
Ey çehresi ifrîte veren dehşetlü vahşet!..
Zindanları, menfâları, mahbesleri doldur,
Zencîr-i esâretle bütün hisleri dondur. ...
Tesmîm-i nefis, nefy-i ebed, sonra denizler
Her girdiğin evlerde durur kırmızı izler. ...
Kâbûs-ı hıyânetle vatan can çekişirken,
Âtimizi, dendân-ı harîsin kemirirken,
Bir gün Rumeli dağları envâra boyandı,
Hürriyetin enfâsı ile herkes uyandı. ...

MUSTAFA KEMAL

BEŞİKE HÂDİSESİ İÇİN

Çıkıyor gönüllere istimdâdı;
 Sâmiyamda vatanın feryâdı.
 Çıkıyor gönüllere istimdâdı;
 Yaralı bir ananın evlâdı.
 Etmesin mi anaya imdâdı!

Rumeli can veriyor yok mu ilâç?
 Edelim sıhhatini istimzâç,
 Etmeyelim kimseyi iz^eâç.

Zırhlılar heryeri tehdîd ediyor,
 Makedonya bunu tesîd ediyor.
 Vatanın ömrünü tehdîd ediyor,
 İnkırâzı bize teyîd ediyor.

Yemenin purişi malûm-ı cihan.
 Ne için eyledi millet isyân?
 Zulme ister mi bu yoldan bürhan?
 Turuşkalar bile aldı meydân.

Hani kânun-ı adâlet nerede?
 Mülk-i millette himâye, saâdet nerede?
 Hâricen mülkü himâye nerede?
 Bizde evvelki şecâat nerede?

Gelse Ertuğrul şöhreti pervâz,
 Eder elbette tehayyür ibrâz;
 Vatanın feyzine kâdir olamaz,
 Yeniden fethine verse idi cevâz..

Yıldırım görse şu ahvâlimizi,
 Âteş-i kahrı yakar hâlimizi,
 Affeder mi bizim ef'âlimizi?
 Mahveder cümle-i emsâlimizi.

En büyük Fâtih'i İstanbul'un
 Bu revş olmadı mı makbûlün
 Sa'y ile toplanılan mahsûlün
 Ber-havâ oldu fakat meçhûlün

Yazık oldu vatan âh yazık..
 Her ağızdan çıkıyor: Eyvah, yazık!.
 Acısın bizlere, âh yazık..

MUSTAFA KEMÂL

Bu şiirlerden birincisi hakkında Prof. Dr. Melâhat Özgü şöyle konuştur:

“Atatürk’ün kendi şiir denemelerine gelince: Bunlardan birini “Şanlı Ordu” adındaki gazete, 24 Kasım 1908 tarihinde yayımlamış bulunuyor. *Kadîd-ı İstibdad yahut Kırmızı İzler* başlıklı bu şiir, istibdâdın karanlık günlerini bütün gücüyle duyurması bakımından çok ilginçtir.

Tevfik Fikret’in üslûbunu andıran bu şiiri, istibdâdın karanlık günlerini böylesine içinde duyan, o karanlıkları ancak yırtabilecek gücü içinde bulan Mustafa Kemâl yazabilirdi.”¹⁴

Hilmi Yücebaş da, “Atatürk’ün Beş Şiiri” başlığı altında, bu iki şiiri de neşreder.¹⁵

1945’te, “Kadîd-i İstibdâd”ı Yücel dergisi de yayımlamıştır.¹⁶

Gerçekte ise, —bizim kanaatimize göre— her iki eser de, Atatürk’e âit değildir. Nitekim, zamanla bu husus, çeşitli yoğun tartışmalara da konu olmuştur ki bunların ilki, Sadi Borak’ın da işaret ettiği gibi, “Toplu İğne, takma adını kullanan Ulus gazetesi yazarı Nureddin Artam’la, Vakit gazetesi sahip ve yazarlarından Hakkı Tarık Us arasında başlamıştır.”¹⁷

Nitekim, Nureddin Aartam; Ulus gazetesinde, “Şâir Mustafa Kemâl” adı altında bir yazı yayımlayarak, sözlerine:

“19 Mayıs Bayramı dolayısıyla Ankara Halkevi’nde açılan kitap sergisini gördünüz mü? Bu sergide, türlü dillerde Edebî Şef Atatürk hakkında yazılan bine yakın eserin iki yüz kadarı toplanmıştır.

“Bütün bunlar içinde bir iki eser daha var ki, bunlar Mustafa Kemâl hakkında değil; doğrudan doğruya Mustafa Kemâl’indir. Bunlardan bir tanesi ile bugün ve henüz Halkevi’ndeki güzel sergiye gidememiş olanlara kılıç ve kalem sahibi şâir Mustafa Kemâl’i tanıtmak istiyorum.” diye başlar ve şöyle devam eder:

“Bu eser, “Kedîd-i İstibdâd yahut Kırmızı İzler” başlığını ve 24 Teşrîn-i evvel (Ekim) 1324 (1908) tarihini taşıyor ve Şanlı Ordu gazetesinde çıkmıştır.

¹⁴ Prof. Dr. Melâhat Özgü, “Atatürk’ün Edebiyat ve Sanat Anlayışı” *Bellelen*, cilt 27, sayı 108.

¹⁵ Hilmi Yücebaş, *Edebiyatımızda Atatürk*, İstanbul 1960, s. 10-11.

¹⁶ *Yücel* dergisi, Kasım 1945, sayı 109, s. 84.

¹⁷ Sadi Borak, *Atatürk ve Edebiyat*, İstanbul 1972, s. 30.

“Aruz vezninin, Edebiyât-ı Cedîde istihâlesini (değişikliğini) gördükten sonra aldığı şekli ile yazılmış olan bu şiirde şâir Mustafa Kemâl, istibdâdın acı günlerini ve milletin hürriyete kavuşmasını anlatıyor.”¹⁸

Hakkı Tarık Us ise; bu yazıya Vakit gazetesinde, “Şâir Mustafa Kemâl! Bir yanlışlık Olmasın” başlığı altında, bir iki târihi gerçeğe de temasla, şu mânidar karşılığı verir:

“Ankara Halkevi’nde, 19 Mayıs Bayramı dolayısıyla bir kitap sergisi ve Atatürk hakkında yazılan bine yakın eserden ikiyüz kadarı burada toplanmış. Atatürk’ün kendi eserlerini de burada görüyormuşuz: bunlardan biri de, Atatürk’ün bir manzûmesi imiş...

...

“Atatürk’ün daha çocukluğunda kuvvetli bir riyâziyeci olduğu kadar, kuvvetli bir edebiyatçı olduğunu bilmeyenimiz yoktur. Ömer Nâci’nin hatip olarak nasıl dikkati çekmiş olduğunu, kendisinden dinlemek bahtiyarlığına erenlerdeniz; umulur ki, manzum şeyler de vücûda getirmiş olsun. Fakat, şimdiye kadar imzası üstünde çıkmış manzum yazısı olduğunu işiten ve söyleyen olmamıştır. Ankara’da sergiyi tertibe himmet edenlerin bu buluşu ile heyecana düşmemek elden gelmez.

“Manzûmenin adı: KADÎD-İ İSTİBDÂD yahut KIRMIZI İZLER

“Bir köhne kadîd parçası, bir çehre-i menhûs”

mısraı ile başlıyor;

“Hürriyetin enfası ile herkes uyandı”

mısraı ile bitiyor. “YANKILAR” yazarının dediği gibi nazmen, “Edebiyât-ı Cedîde” istihâlesini (değişikliğini) gördükten sonra aldığı şekille yazılmış.

“Manzûme, bir başka Mustafa Kemâl’e âit de olabilir, bir iğreti ad olarak da “Mustafa Kemâl” yazılmış bulunabilir. Ancak, gerçek Mustafa Kemâl’e âit olduğu da anlaşılacak lâzım gelir.

“Vesikâyı sergiye alanların bunu nasıl bir vesikâyâ bağladıklarını bilmiyorum; eğer bu vesikâ, bunun basıldığı gazetenin adı “Şanlı Ordu” olmaktan ibâretse, bu karînenin bir hüküm vermek için yetişmediğini şimdiden söylemeliyim.

¹⁸ *Ulus* gazetesi, 22 Mayıs 1942, s. 4.

“Şanlı Ordu” (hatırımında öyle kalmış) ya 1324 (1908)’deki Meşrûtiyet ilânını tâkibeden yayın salgını içinde, yahut 31 Mart ayaklanmasını bastıran Hareket Ordusu’nun gelişinden sonra birkaç sayı çıkmış, küçük kıt’alı bir İstanbul gazetesidir.

“Bu satırları buraya kadar yazdığım sırada Cevat Abbas’ın telefonunu yokladım: İyi tesâdüf! Bir iki şarkısı olduğunu biliyorlar; neşredilmiş manzûmesi olduğundan bahsedildiğini duymamışlar. O’nun duymaması, hattâ Atatürk’ün söylememiş olması da, manzumenin Mustafa Kemâl’e mâl edilmesine mâni olamaz. Yazana haber vermeden neşredilmiş yazılar olduğunu da biliriz. Fakat bu hâl, şüphemizi artırabilir.”

Hakkı Tarık Bey; bu sözlerini tâkiben, şahsî bir tesbîti çerçevesinde, Ankara Halkevi’ne şöyle bir teklifte bulunur:

“1908 inkılâbı üzerine hürriyetini kazanan siyâsî mağdurlardan birini tanım ki adı “Mustafa Kemâl”dir. Kendisi, Ankaralıdır. Ve bugün de Ankara’dadır. Avukattır. O da adı gibi kemâlli, hürmete lâıyk, mütevâzi bir zattır.

“Benim de şiir ve edebiyâta heveskâr olduğum o devirlerde birtakım mecmualarda imzalarımız birleşmekle kalmazdı; bir dost muhiti içinde kendimiz de buluşurduk.

“Manzûmeyi bir kere de o Mustafa Kemâl’e gösteriniz. Belki tevâzu göstermeyecektir de, benimseyecektir.”¹⁰

Hakkı Tarık Us’un bu teklifi üzerine, harekete geçen Nurettin Artam; yaptığı araştırma sonunda kendine göre, söz konusu şiirlerin Atatürk’e âit olduğu iddiâsını tekrarlar:

Hocam Hakkı Tarık Us’un çoktan beri istirahata çekilmiş olan imzasını, evvelki günkü Vakit gazetesinin ikinci sayfasında, “Şair Mustafa Kemâl — Bir Yanlışlık Olmasın!” başlıklı yazısının altında gördüm.

Bu Yazı, Ankara Halkevi’ndeki sergide görüp, kopye ettiğim ve bu sûtunda okurlarıma sunduğum “Kadîd-i İstibdâd” şiirine dâirdir.

Hakkı Tarık Us, Mustafa Kemâl’in bu manzumesinden kısaca bahsettikten ve içinden:

“Şüphe, bir nura doğru koşmaktadır.”

¹⁰ *Vakit* gazetesi. 24 Mayıs 1942. s. 2.

mısraını okuduktan sonra:

“Şimdiye kadar, Atatürk’ün imzası üstünde çıkmış manzum yazısı olduğunu işiten ve söyleyen olmamıştı.”

diyor ve:

“Sakın bir yanlışlık olmasın!”

diye ilâve ediyor.

Hocama göre bu yanlışlık şöyle olabilirmiş:

Manzumeyi bir kere de o Mustafa Kemâl’e gösteriniz. Belki tevâzu göstermeyecektir de benimseyecektir.”

Ankara Halkevi’ne, bu eseri koyanlarla görüştüm. Onlar, eserin Atatürk’e âit olduğuna emindirler.

Diyorlar ki:

1- Manzume önce Manastır’da “Neyyir-i Hakikat” gazetesinde çıkmıştır. Ankaralı avukat Mustafa Kemâl, Manastır’a gitmiş değildir.

2- “Şanlı Ordu“ gazetesi, İstanbul’da Hareket Ordusu tarafından kurulmuştur. Mustafa Kemâl, bu ordunun Erkân-ı Harbiye Reisi (Genel Kurmay Başkanı) idi. Hattâ, Hüseyin Hüsnü Paşa’nın bu gazetenin ilk sayısında çıkan beyannâmesi de, gene Mustafa Kemâl tarafından kaleme alınmıştır.

Bu bakımdan eserin Atatürk’e âit olması, bir “yanlışlık” değildir.

Bu satırları okuyunca, Ankara’da bulunan avukat Bay Mustafa Kemâl de hakikâtin ne türlü olduğunu bize ve Hakkı Tarık Us’a yazabilir.”

Daha sonra sözü, Gazi’nin aruz vezniyle şiir kaleme alıp, almadığına getirerek:

“Yazmış olduğuna hiç şüphe yoktur”

hükümünü verir ve İbrahim Necmi Dilmen’den naklen, şunları kaydeder:

“Rahmetli Atatürk, bir gün Çankaya’da otururken aruz vezniyle ve Tevfik Fikret’in manzûmelerine pek benzer bir manzûme okuyup, orada bulunanlara ve bu arada, sayın dostum İbrahim Necmi Dilmen’e sormuş.

“— Tevfik Fikret’in böyle bir manzumesini hatırlıyor musunuz?”

“Dilmen, hatırlamadığını cevaben verince, rahmetli demiş ki:

“— Evet, O'nun değil, benimdir. Fakat, Karlsbad'da bunu bir hanıma okumuştum ve Fikret'in olduğunu söylemiştim, O da yakıştırmış ve inanmıştı.

“Atatürk'ün bu kadar büyük eserleri yanında böyle bir manzûmeye sahip olmasıyla olmaması hiç de ehemmiyetli birşey değildir.

“Fakat, bir hâtıra olarak O'na âit olan herşeyi bilmek ve sevmek borcundayız.

“Yukarıdaki deliller kâfi ise, bana birçok şeyler öğretmiş olan hocam, alçak gönüllülük edip, bunu da kabul edebilir.”²⁰

Bu noktada, konu ile ilgili olarak yüzeyden bir araştırma yaptığı anlaşılan Nureddin Artam, işi, daha ziyade Mustafa Kemâl ismi üzerinde yoğunlaştırarak, hissî bir platformda ve biraz da zorlayarak, çözüme yoluna gitmiş ve böylece, şiirin Atatürk'e âit olduğu (!) kesin hükmüne varmıştır. Bazı tesâdüfi yakıştırmalar ile de, tezine destek sağlamıştır. Nitekim:

1— “Manzumenin önce Manastır'da Neyyir-i Hakikat gazetesinde çıkmış” olması ve Atatürk'ün de, Manastır Askerî idâdîsi (Lisesi)'nde okumuş bulunması; buna karşılık, “Ankaralı avukat Mustafa Kemâl'in ise Manastır'a gitmiş olmaması” gibi tesadüfler, şiirin Atatürk tarafından yazıldığı izlenimini doğurmuştur.

2— “Bu şiir, ikinci olarak İstanbul'da Şanlı Ordu gazetesine alınmıştır.” Artam'a göre; “Mâdemki, Şanlı Ordu gazetesini İstanbul'da Hareket Ordusu tarafından kurulmuştur ve Mustafa Kemâl Paşa da bu ordunun başındadır; hattâ, mademki bu gazetenin ilk sayısında çıkan Hüseyin Hüsnü Paşa'nın beyannâmesi de Atatürk tarafından kaleme alınmıştır; o hâlde bu şiir de, O'na âittir!”

Artık, kendince bu kadar kuvvetli deliller bulmuş olduğu içindir ki Artam, ayrıca, asıl delil kaynağı diyebileceğimiz Ankara'lı Avukat Mustafa Kemâl'e başvurmak, doğrudan doğruya kendisiyle görüşüp bu konuyu temelden, en kesin şekliyle çözüme yoluna gitmemiştir. Bu durumda pek tabii olarak, yukarıdaki iddiâlar da asıl destekten mahrum, havada kalmış bulunmaktadır.

²⁰ *Ulus gazetesi*, 26 Mayıs 1942.

İşte mesele bu vaziyette iken, Hakkı Tarık Us bizzat kendisi harekete geçmek ihtiyacını duyarak, Ankara'ya gider. İşi, iyice araştırarak, açıklığa kavuşturur. Neticede, Nureddin Artam'a da, konuyu, önceki iddiasının aksine ve Hakkı Tarık Us Bey'in lehine, açıklayıcı bir tarzda itiraf etmek düşer:

“Hocam Hakkı Tarık Us, iki günden beri Ankara'dadır. Ben, Halkevi'ndeki Atatürk Kitap Sergisi'nde bulunan ve bir kopyası da bu sütunda çıkan Kadî-i İstibdâd manzumesinin Atatürk tarafından yazıldığını, onu bulanların ifadelerine dayanarak iddiâ etmiştim. Hakkı Tarık Us da bunun avukat Mustafa Kemâl'e âit olması ihtimâlini ileri sürmüştü.

“Bu iki gün içinde yaptığımız araştırmalar, hocamızı haklı çıkarmıştır. Meşrûtiyet'in ilânından sonra —bugün avukat olan— Mustafa Kemâl, Sultan Hamîd'in resmini görmüş, onun üzerine bahsi geçen manzûmeyi yazmıştır. Şâirin babası, Nâmık Kemal'le birlikte zindan ve sürgün arkadaşlığı etmişti. Manzumenin, Manastır'daki Neyyir-i Hakikat gazetesinde çıkmasına gelince, buna o sıralarda Manastır'da edebiyat hocası ve şâirin arkadaşı olan bir başka Kemâl tavassut (aracılık) etmiştir.”²¹

Bütün bunlardan sonra, Vakit gazetesi adına yazar Kadri Kemâl Kop, avukat Mustafa Kemâl'le bir röportaj gerçekleştirir. Sadi Borak'ın, yerinde bir tesbitle; “Millî Kahramanımızın biyografisinde düşülen büyük ve önemli yanlışlığı düzelten” bir faktör saydığı²² bu röportaj metni, aşağıdadır:

“19 Mayıs Bayramı münasebetiyle Ankara Halkevi'nde bir kitap sergisi açıldığını ve burada Ebedî Şef Atatürk hakkında yazılmış bine yakın eserin 200 kadarının teşhîr edildiğini biliyoruz.

“Halkevi'nin bu sergisinde, Mustafa Kemâl imzası ve Kadî-i İstibdâd yahut Kırmızı İzler başlığı ile 24 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1324 (1906) tarihini taşıyan bir manzumenin basılı olduğu, bir gazete de teşhîr edilenler arasındadır.

“Böyle bir teşhire, Ulus gazetesindeki “Mustafa Kemâl Şâir” fıkrasıyla vâkıf olan Ebedî Şef'e âit olduğu sanılıp, bir şiir karşısında 'heyecana düşen' üstad Hakkı Tarık Us da, 24 Mayıs 1942 tarihli Vakit'te neşrettiği bir fıkrada ‘Şâir Mustafa Kemâl, Bir Yanlışlık Olmasın?’ endişesini ileri

²¹ Nureddin Artam, *Ulus* gazetesi, 28 Mayıs 1942.

²² Sadi Borak, *a.g.e.*, s. 37.

sürdü ve bu ihtimâli tahlil ettikten sonra, bunda bir yanlışlık sezdiğini ve yanlışlığın da neden olabileceğini anlattı.

“Hakkı Tarık Us üstadımızın bu yazısını ve ondan evvel ve sonra U'lus'ta bu konu üzerinde neşredilmiş olan iki yazıyı alarak, henüz bu neşriyattan haberdâr bulunmayan avukat Mustafa Kemal'e gittim ve yazıları kendisine göstererek fikrini sordum.

“Ankara'nın tanınmış simâlarından olan ve hakikatte, Hakkı Tarık Us hocamızın dediği gibi, 'kemâlli ve hürmete lâıyk bir zat' olarak tanınan ve sevilen avukat Mustafa Kemâl, benim bu mesele hakkındaki anlatışlarımı ve makaleleri büyük bir alâka ile karşıladı ve dedi ki:

Avukat Mustafa Kemâl Anlatıyor:

“— Ben bir tarihte Hamîd'in kahrına uğramış, müebbed kalebendlikle Sinop'a gönderilmişim. Kalebend olmadan evvel de, Sinop'ta bulunduğum sıralarda da hem şiir ve edebiyatla, hem politika ile meşgul olurdum. Benim Harp Okulu'ndan tanıdığım Kemâl Bey adında bir zat vardı ki, ben Sinop'ta menfâda (sürgünde) iken, bu zat da Manastır'da Askerî İdâdi'de edebiyat öğretmeni idi. Menfâda bile kendisiyle gizli sûrette mektuplaşıyordum. Bir aralık Ankara'da Jandarma müfettişliği yapan ve “Kara Kemâl” adıyla tanınan bu zat sonunda emekli olarak İstanbul'a gitti. Şimdi de İstanbul'da bulunuyor.

“Bu manzumeler benimdir:

“Kemâl Bey Manastır'da iken orada 'Neyyir-i Hakikat' diye bir de gazete çıkardı. Kemâl Bey'in aracılığı ile ben de bu gazete ile ilişki kurdum ve gazeteye muhabirlik yaptım.

Orada görülen 'Kadîd-i İstibdâd Yahut Kırmızı İzler' manzumesi benimdir. ...

“— Size, bu şiirin yazılması sebebini de izah edeyim: Menfâdan dönüp, İstanbul'a geldiğimiz zaman, bazı kütüphanelerin vitrinlerinde Abdülhamîd'in bir resmini gördüm. O'nu kamburca ve yürürken gösteriyor ve ayaklarında kırmızı lekeler sıralanıyordu. Bu resim, bana, işte bahis konusu olan manzumeyi ilham etmiştir. Ancak, manzumenin neşredilmiş kısmını henüz görmedim. ...

— Ben bu manzumeyi yazdığım zaman evvelâ pederime verdim. O da Sultan Murad'ın mahdumu Selâhaddin Efendi'ye götürmüş; Selâhaddin Efendi de bunu çok beğenmişti.

Şunu da arz edeyim ki bu manzume, 31 Mart hâdisesinden epeyce evvel ve Meşrutiyet'in ilânından birkaç ay sonra yazılmıştır.”²³

Böylece, Atatürk'e âit sanılan bu şiirlerin O'nun olmadığı gerçeği açıkça ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Bu arada —Atatürk'le karıştırılmaması bakımından— bir Mustafa Kemâl'den daha söz etmekte, yarar görüyoruz. O da “Bahriyeli Mustafa” diye bilinen ve bazı İngilizce tercümeleri ile tanınan, 1959'da vefat eden Deniz Yüzbaşı Mustafa Kemâl (Gönder)'dir.²⁴ İşte bu zatın; “Bir Askerin Mezarı” başlıklı, hayli başarısız şu şiir tercümesi de, Atatürk'ün imiş gibi gösterilmiştir:

Şurada, kabir üzerinde konulmuş bir
Beyaz taş var, onun altında bayraklar
Temevvüc ederken, kelleler uçuşurken ...
Celâdeti tâbân olurken cerîha-i mevt
İle bu âlem-i hiçîye vedâ etmiş bir
Asker yatıyor ...
Onun hâbı istirahatete çekildiği şu
Makberin üzerinde rüfekâsı eşk-i teessür döktüler,
Kadınlar mâtem-rîz oldular, ihtiyarlar
Nâle eylediler, çocuklar ağladılar.
Şu söğüt ağacının nîm setr eylediği senin
Mezarın üzerine bir zırh başlık ile kılıç hak,
Olunmuştur. İşte orası o Kahramân-ı muhteremin
Câ-yi istirahatidir. Ne mutlu ki, hâk-i pâye vatan
Ona nâlini itizâr olmuş! ...

MUSTAFA KEMÂL.

Bu çeviri önce, 1889'da Baba Tahir'in “Mâlûmat” mecmuasında çıkmıştır.²⁵ Onu Atatürk'ün sayanların ilki ise, Ziyâ Şâkir Soku'dur. Nitekim, yazdığı “Atatürk” adlı kitabında bu şiiri, Büyük Kuratıcı'ya mâl etmiş ve kendisinden sonra bazı kimseler de, Sâdi Borak'ın tâbiriyle, “bulaşıcı bir hastalık gibi”²⁶ bu düşünceyi paylaşmışlardır. Bunların başında

²³ Kadri Kemâl Kop. “Avukat Mustafa Kemâl'le Röportaj”, *Vakıf* gazetesi, 30 Mayıs 1942, s. 4.

²⁴ *Tarih - Coğrafya Dünyası* dergisi, Nisan 1965, sayı 5, s. 33.

²⁵ Mustafa Kemâl. “Bir Askerin Mezarı”. *Malûmât* mecmuası, 28 Eylül 1315 (1889).

²⁶ Sâdi Borak, *a.g.e.*, s. 22.

da, “Kemâl Atatürk ve Millî Mücâdele Tarihi” adını taşıyan eseriyle, Enver Behnan Şapolyo’yu anabiliriz. Şapolyo, bu hususta o kadar kesin karardır ki, bir yerde:

“Mustafa Kemâl, vatan rûhu ateşlendikçe kendi kendine şiirler tercüme ediyor, bunları mensur bir şekilde, o zaman Baba Tahir’in çıkarmakta olduğu Malûmât mecmuasına yolluyordu”²⁷ demekten bile kendini alamaz. Aynı kanaati devam ettirerek bu şiiri, “Atatürk, Harbiye talebesi iken yazmıştır” notu ile neşredenlerden bir diğeri de Hilmi Yücebaş’tır.²⁸

Bu şiirin, gerçekte Atatürk’e âit olmadığı hakkında ilk ciddî çalışmayı ise, 1951 yılında Münir Süleyman Çapanoğlu yaparak, şu açıklamada bulunmuştur:

“Mustafa Kemâl imzalı bu tercümeyi ben de görmüş, Ata’ya âit yeni birşey keşfettiğim için sevinmişim. Hattâ buna dâir bir de yazı yazdım. Fakat “Cuşima Muharebesi”ni dikkatle okuduğum ve tercüme edenin Mustafa Kemâl adında bahriyeli bir yazar olduğunu hatırladığım için ihtiyatlı davrandım, yazıyı neşretmedim; işi tahkika koyuldum. Basının elli yıllık emektârı ve tarihî bilgisi çok olan hocamız Ali Rıza Seyfî’ye başvurudum. Değerli dostum ve üstadım, “bu tercümenin Atatürk’e âit olmadığını, Bahriye’deki arkadaşlarından Mustafa Kemâl’e âit bulunduğunu ve arada bir isim benzerliği olduğunu” söyledi.

İşi sağlama bağlamak için, Üstad Hakkı Tarık Us’a vaziyeti anlatarak, Atatürk’e sormasını rica ettim. Bir fırsatını düşürüp sormuş. “Benim değil” cevabını almış.”²⁹

Neticede, bütün bu tesbitler bizi, Mustafa Kemâl Atatürk’ün, gerek telif ve gerekse tercüme suretiyle bizzat şiir kaleme almadığı kesin sonucuna ulaştırmış bulunmaktadır.

Tabii bu durum, O’nun edebiyata karşı samîmî bir ilgi duymadığı anlamına da gelmez ve gelmemelidir. Çünkü, sanatı sevmek için sanatkâr, edebiyatı sevmek için de muhakkak edîb olmak, yani bizzat bir eser ortaya koymak şart değildir ve birincisi “alâka”nın, ikincisi de “istidâd”ın neticesi olan bu iki husûsu, birbirine karıştırmamak lâzımdır. Bu itibarladır

²⁷ Enver Behnan Şapolyo, *Kemâl Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi*, Ankara 1944, I. baskı, s. 34-35.

²⁸ Hilmi Yücebaş, *Edebiyatımızda Atatürk*, İstanbul 1960, s. 9.

²⁹ *Tarih Hazinesi* dergisi, 15 Ocak 1951, s. 5.

ki, Gazi, edebiyata duyduğu yakın ilgiyi, bir gün İbrahim Alâeddin (Gövsâ) Bey'e:

“— Ben edebiyatı ve şiiri severim”³⁰ kısa cümlesiyle, hülâsa etmiştir. Bunun devamı olan şu sözleri ise, O'nun —kanaatimizce, bilhassa Nâmık Kemâl'den gelen bir tesirle— askerlikle ilgili, yani kahramanlık duygularıyla dolu, Türklük ruhunu okşayıcı “hamâsî-epik” bir edebiyat taraftarı olduğunu, göstermektedir:

“— Bilhassa, askerî mâhiyetteki her eseri dikkatle okurum. Sizin, Çanakkale'ye âit şiirlerinizin hepsini okudum ve sevdim.”³¹

İbrahim Alâeddin Gövsâ da, bu şiirlerini içine alan “Acılar” isimli kitabını, bir şükran ifâdesi olmak üzere; “Anafartalar'ın Müebbed Kahramanı'na ithâf ...” ederek yayınladı.

Büyük Kuratıcı'nın bilhassa sofrâ başındaki çoğu geceleri, aynı zamanda bir sanat ve edebiyat meclisi şeklinde geçer. Bunlara sık sık devrin ediblerini, sanatkârlarını çağırır; kendileriyle sohbet eder, görüş alışverişinde bulunur, birlikte şiirler söyler ve hattâ bazı eserlerin, birtakım tarif ve tasvirlerin çetin yorumlarına bile girer.

3 Şubat 1932 Perşembe gecesi, Maksim salonunda Dârülaceze yararına, İstanbul Vilâyeti'nin himayesinde bir balo verilir. O sırada Galatasaray Lisesi edebiyat öğretmeni olan İsmail Habib Sevük de, Vâli'nin davetlisi olarak balodadır. Saat 3'e yaklaşınca, Gazi gelir. Başbaşa kaldıkları bir sırada, İsmail Habib Bey ile aralarında, kesin mantık varyasyonları ile dolu şöyle bir konuşma geçer:

— Sen ne zaman geldin? Mezun musun?

— Maârif emînliklerinin lağvından (kaldırılmasından) sonra, Galatasaray Lisesi Edebiyat Muallimi oldum. ...

— Ya ... Edebiyat muallimi; öyleyse, edebiyatı tarif et bakalım!”

İsmail Habib Bey, O'nun son derece titiz dikkatiyle yüklü bu sorusu karşısında, güç durumda kalır. “İşi burada kesmek için, ‘bilmiyorum’ demekten başka çaresi kalmadığına ...” temasla, şunu kaydeder:

“— Vallahi Gâzi Hazretleri,” diyorum. “Bizim, şark kitaplarıyla, görebildiğim frenk kitaplarında edebiyatın insanı iknâ eden bir tarifine rastlayamadım!”

³⁰ İbrahim Alâeddin Gövsâ, *Acılar*, İstanbul 1940, s. 8.

³¹ a.g.y., s. 9.

“— Nasıl olur efendim;” diyor, “Edebiyatın kendi olur da, tarifi olmaz mı?”

İşi kapatacak yumuşak bir cevap:

— Ben, zevkin de ne olduğunu biliyorum amma tarifini bilmiyorum!

İşi amelî yoldan yakalayacak:

— Peki, mektepte ne okutuyorsun?

— Son sınıfta muâsır (asrî, çağdaş) edebiyat, ondan evvelki sınıfa da klasik edebiyat ...

Birden parladı:

— Nerede klâsik, nerede asrî edebiyat?

— Bendeniz bunların varlığını değil, sualinizin üzerine takip ettiğimiz programı arz ediyorum.”

İsmail Habib Bey’in, bu oldukça zeki üslûp manevralarına rağmen Atatürk bahsi kapatmamakta; aksine, çetin sorularına devamda hayli kararlıdır.

“—Sen o programı, mîrogramı Vekâlet’e anlat, bana değil ... Bana edebiyatı söyle bakayım, edebiyat nedir?”

— Bilmediğimi arz ettim, Gazi Hazretleri ...

— Bilmemek nasıl olur?

— Bilmemek, şüphesiz iyi birşey değil, fakat bilmediğini bilmemek, büsbütün fena ... Ben hiç olmazsa, bu ikincisinden kurtulmuş oluyorum.

Beni mütenâkız (zıt) bir vaziyete düşürerek, keskin bir mantıkla sıkıştırıyor:

— Peki, hem edebiyat muallimi olmak, hem de edebiyatın ne olduğunu bilmemek, temsil ettiğin sıfat ne olur?

— Okuyana talebe, okutana muallim diyorlar. Bana da sırf böyle olduğu için ...

Nasıl oldu bilmem, benim bu mütevazi sözümden büsbütün ters bir mânâ çıkararak, şaklar gibi bir sesle çıkıştı:

— Vay, ben senin ne muallimi olduğunu talebeden mi soracağım? Onlar talebedir, ne dersiniz inanırlar; sen onlara değil bana anlat.

—Efendimize mi? Kimin haddine ... Bizim gücümüz, ancak talebemi-ze yeter!

Arkamdan smokinimin eteğini çekip duruyorlar. Fakat iş bu mecrāya girdikten sonra tuttuğum yolda devamdan, yani cehâlette sebatan başka çıkar yol yok. Cepheden taarruzla edebiyatı tarif ettiremeyince, çevirme hareketine geçti:

— Sen yarın mektebe gidince, ne dersi vereceksin?

— Yarın Cuma Gâzi Hazretleri; ders yok!

Gene o, şaklar gibi sesle parlıyor:

— Ben sana Cuma'yı, Perşembe'yi mi soruyorum?

— Mâdem ki yarın dediniz, her sözünüze doğru cevap vermeği borç biliriz.

Halbûki, sabahın dördü olduğuna göre çoktan Cuma'nın içindeydik. Fakat o anda bunun kim farkında!

Yeniden ta'biye (strateji, metod) değiştirdi; beni hafiften okşayarak söyletecek:

— Hem sen, yalnız talebeye edebiyat öğreten değilsin ki, millete de öğretiyorsun.

Bununla benim edebiyat kitabını kastediyordu. Cevap verdim:

— Teceddüd (Yenilik) Edebiyatı isimli o kalın kitap, aynı zamanda benim cehlîmin (bilgisizliğimin) de hacmidir!

— Bırak onu!
diye bağırdı ve ekledi:

— Ben, Teceddüt Edebiyatı'nı altı defa okudum!”

Paşa'nın bu, “altı defa okudum” ifadesi, İsmail Habib Bey'i o kadar duygulandırır ki, neticede:

“— Değil mi ki, bu sözleri işitiyorum; şu anda hiçbir fâniye nasip olmayacak bir saâdetin vecdiyle bahtiyarım.” demekten kendini alamaz ve ayrıca Atatürk'ün diğer bazı edebiyat imtihanları (!) ile ilgili olarak da şu notu düşer:

“Benim, Türk Teceddüt Edebiyatı, sofrada arasıra fal açar gibi rastgele açtırılıp, şiir okutturularak bazılarını imtihane vesile olurmuş. Meselâ,

Mahmud Esad anlatmış ki, kendisine Bakî'nin "Baş eğmezüz edâniye dünyâ-yı dün için" diye başlayan gazeli çıkmış ve bundan memnun olmuş. Bir gün Vâli Muhiddin Bey de imtihan edilmiş, şansına Edhem Per-tev Paşa'nın Ruso'dan tercüme ettiği "Hayat" şiiri çıkıyor. Halbuki onu, idâdî (Lise) den ezbere bildiği için, su gibi okumuş! Fâzıl Ahmed üstadımız da, sofranın kalabalık bir gecesinde saatlerce ve saatlerce Teceddüt Edebiyatı'nı okutuyor."

Gazi, kaldığı yerden sorusunu kesin bir emir şeklinde tekrarda ve İsmail Habib'den, muhakkak cevabını almakta kararlıdır:

"— Edebiyat neye derler, bunu ille söyleyeceksin!

Ben de müdafaayı değiştiriyorum:

— Biz tarihimizi de bilmiyorduk, irşad buyurdunuz

(yol gösterdiniz, açıkladınız); edebiyatımızı da irşad buyurunuz, öğrenelim."

Bu sefer sesi, en üst perdeden şaklar:

"— Her şeyde mi biz irşad edip duracağız? Her şeyde biz irşad, her şeyde..."

Nihayet bu konuşma, sabahın dördünde Sevük'ün şu mânidar sözleri ile noktalanır:

"—Evet, o kadar alıştık ve o kadar alıştırdınız ki, herşeyde kendimizi irşadınıza (yol göstericiliğinizden) muhtaç biliyoruz."³²

Bu geceden sekiz ay sonra, İsmail Habib Bey, 1932 Ekim'inde Vâli konağında tertiplenen bir sünnet düğününde davetli olarak bulunmaktadır. Atatürk de akşamdan biraz sonra bütün maiyetiyle beraber, bir baskın hâlinde geliverir. Yeni bir imtihan (!) endişesi içinde olan Sevük, bir-iki arkadaşıyla bahçe tarafından, sünnet çocuklarının yattığı yerin yanındaki odaya çekilir. Fakat, çocukların hatırını sormak için onların bulunduğu tarafa gelen Gazi, kendine has keskin ve kıvrak zekâsı ile, aralarında geçen o eski edebiyat bahsini îmâ ederek:

"— Ne o İsmail Habib, bizi hiç aradığın yok; ne gelir görünürsün, ne de bir iki satırla hâlimizi sorarsın!"

³² İsmail Habib, "Baloda Edebiyat İmtihani", *Cumhuriyet* gazetesi, 10 Şubat 1939, s. 5.

diye serzenişte bulunur. O da buna:

“— Estağfurullah, efendimiz... Bizler sâdece, tâcizden (rahatsız etmekten) çekiniriz; en büyüğümüzü tâciz ise, hadd-nâ-şinâslığın (haddini bilmezliğin) da en büyüğü olur” nâzik karşılığını verir.

Otuz kişilik yemek sofrasında ise sözü, yeniden edebiyatın tarifi bahsine getiren Atatürk:

“— Ben bu İsmail Habib’e beş-altı ay evvel baloda rastladım. Bunu görünce, insanın aklına tabiatıyla edebiyat gelir. Benim, O’na “edebiyat nedir?” diye soracağım tuttu, talebesine anlattığı gibi elbet üç beş basit kelimeyle bunu anlatabilirdi. Fakat, Gazi soruyor; basit birşey söylenmez. Yüksek birşey söylemeye ise(eliyle yalpalama hareketler yaparak) zemin, zaman, mekân müsâit değil... “Bilmiyorum” deyip, işin içinden çıkmak istedi. Ben de ille söyleteyim diye ısrar ettim. O da “söylemem” diye inat etti. İsrar, inat... Ne dersiniz? Söylemedi, elbet söyleyemezdi. (Elinin aynı hareketiyle) zemin, zaman, mekân müsâit değildi!” şeklinde konuşur. O da, ayağa kalkar ve kendi tabiriyle şu cümleleri “kekeler”:

“— Efendimiz, eğer deminki ve şimdiki iltifatlarıyla o balo gecesi kalbim kırıldı diye gönlümü almak istiyorsa, yemin ederim ki üzülmeniz ihtimalinden başka üzüntüm yoktu. Kırılmak ne demek? O gece, yarım saat muhatabınız olmak gibi bir şerefe nâil olmuştum. Bize azarınız bile saadettir. Fakat bu iltifatınız? Bizi, asıl bu iltifat eziyor?”

Daha sonra Atatürk, konuyu Türk Dili’ne getirerek, birdenbire:

“— İsmail Habib, bize içinde hiç Arapça, Acemce kelime olmayan saf Türkçe bir “koşma” yazacak ve bunu makamla okuyacaksınız!”

der ve devamla:

“Hem öyle savuşmaca yok: şurada, yâverlerin bulunduğu balkonda okuyacaksınız!”

emrini verir.

İsmail Habib Bey küçük balkonda “genç şâirlerden birine âit” Tuna hakkındaki bir şiirin bazı kelimelerini değiştirerek, saf Türkçe hâline koyar ve:

“— Hazırladım efendimiz”

diyerek, içeriye girer. Gâzi, kendisine tam bir vukuflla, bu tür şiirlerin kaç türlü okunacağı hususunda şu açıklamayı yapar:

“— Bu üç suretle okunur: Ya saz şâirlerinin makamlarıyla, ya klâsik mûsikimizin bir bestesine uydurarak, yahut da sâdece bu şiir gibi ...”³³

Sevük, üçüncü şıkkı tercih edip, sâde bir tavırla elindeki metni okur. Lâkin Atatürk, şiiri “olmamış” bularak:

“— Al eline kalemi, kağıdı.. Tuna’yı ben fikren dikte ettireceğim! Onları sen bir şeikle koyacaksın”

dedikten sonra, “Tuna Üstündeki Ses” başlığı altında şu mısraları yazdırır:

Gâfil’ Hangi üç asır, hangi on asır
 Tuna yalıları Türk diyâridir.
 Ne vakitten beri diyemem, bilmem,
 Bilinen tarihler bilemez bunu,
 Onun söylenmesi asıl tarihe kaldı.
 Odur söyleyecek doğrulukları.
 Dinleyin sesini asıl tarihin:
 Eğri tarihi gömüp, doğru tarihe gidin!
 Nehirlerdir Türk’ün şaşmaz mühendisleri,
 Her nehir Türk’ü bilir ve Türk bilir her nehri,
 Tuna’nın da kıyısından gitti eski Türk,
 Geçti eski Türk, Tuna’yı da yarararak,
 Kaç defa, hangi defa sormayınız nâfile,
 Bilemez tarih bile.
 Tarih güdük, sökün büyük,
 Sayılmaz, sayılamaz bu sökün:
 O kadar çok Tuna’dan geçtiği günlerde Türk’ün.
 Tuna’nın üstü, Tuna’nın altı,
 Olmuştu dâima Türk’ün vatani,
 Tuna’ya rûh oldu, Tuna’da yatan Türk,
 Tuna yalnız vatan değil, yeni vatanlara
 Türk’ü götüren eski bir yoldur Tuna
 Türk o yolla gitti Batı eline,
 Orada rastladı binbir ellere.

³³ İsmail Habib, “İltifat Gecesi”, *Cumhuriyet* gazetesi, 15 Şubat 1939, s. 5.

Hepsini yapmak istedi adam,
Gerçi çok muvaffak oldu çabalayıpta.
Fakat kendisi çekildi Alp'ler üstüne,
Oradan bakmak istedi beşer üstüne!

Gördüğü manzara garipti O'nun;
Çok "insanım" diyenler adam olmuştu,
Alp'ler tepesinde Türk'üm diyenler,
Adam olmayanlara hayret ettiler!

Onlar biziz, biz onlarız;
Onlara bağırdan bağırarak taparız,
Türkler atalarına taparlar,

Onlar biziz, biz onlar;
Doğu'dan gelen biz, Batıdan yine biz,
Nerede olsa, ne olsa kendimizi biliriz.

Sevük'e göre; "nazım değil, nesir değil, bambaşka bir edâ" olan ve Gâzi'nin heyecan dolu şiir diliyle, âdeta Tuna'dan coşarak gelen bu sözler; kulağında ayrı bir ses, kafasında başka bir genişlik meydana getirir, dimağında yeni ufuklar açar. Artık, "sayısız atılışların, sonu gelmez akışlarını" görmeye başlar. Kendi tabiriyle; "giden eski zaman, duran bugünkü mekânın yanına gelir. Batı'dan Doğu'ya akar Tuna'nın iki kıyısında, Doğu'dan Batı'ya doğru iki tane nehir akar Karanlıkta şimşekler çakarken, yer yer zirvelerin şekilleri görünür." Nihayet, sözlerini; "Tuna Üstündeki Ses"i ve asıl, bu anlamlı sesi kendisine dikte ettiren Atatürk'ü kasederek:

"Tuna Üstündeki Ses, sana ne kadar minnettarım; kendimizi bildim"³⁴

şeklinde tamamlar.

Atatürk'ün, bunun gibi dikte ettirdiği kıt'a şeklinde bir başka şiir daha vardır ki, o da şöyle ortaya çıkmıştır:

24 Ekim 1933 günü Gâzi, Ankara Mûsiki Muallim Mektebi'ne gelerek:

— Çocuklarım, şimdi size bir mısra söyleyeceğim. Bunun devamını beraberce yazacağız. Meydana çıkan güfteyi hemen besteleyip, bana söyleyeceksiniz!

³⁴ İsmail Habib, "Atatürk İçin-Tuna Üstündeki Ses", Ankara 1981, s. 132-137.

der. Kendisi küçük masanın başına geçer, öğrenciler de karşısına otururlar, Atatürk önce, Kâzım Sâmî Duru'nun oğlu Mübeccel Duru'ya, şu mısraı yazdırır:

Büyük karakterli Türk, çalışır yorulmazsın.

Öğrenciler herbiri birşeyler söyleyerek, bunu tamamlamaya çalışır; lâkin O, bunları beğenmez, Yanındaki Celâl Bey'e bakar. O da şu üç kelimeyi ekler:

Zekân cihandan büyük,

Atatürk, bunu çok beğenir ve devamla:

Müsbet ilme bağlısın

diyerek, ikinci mısraı tamamlar.

Sıra, üçüncü ve dördüncü mısralara gelir. Gene öğrenciler, çeşitli kelimeler sıralarlar ve gene Atatürk, onların hiçbirini beğenmez. Nihayet biz-zat kendisi:

Güzel san'at sevgisi, yüreğine ateştir;

Türk'ün büyük ülküsü, bu dünyâya güneştir!

sözleriyle, topluca kıt'ayı şöylece dikte ettirir:

Büyük karakterli Türk, çalışır yorulmazsın.

Zekân cihândan büyük, müsbet ilme bağlısın.

Güzel san'at sevgisi, yüreğine ateştir;

Türk'ün büyük ülküsü, bu dünyâya güneştir!³⁵

Gazi, çok sevdiği Derviş Paşa'nın ölümü üzerine, Hâfız Yaşar Okur'a da şu mersiye-yi dikte ettirir:

Büyük Türk Ordusu,

Büyük bir kahraman toprağa veriyor;

Ulu Türk Milleti

Değerli bir evlâdını toprağa veriyor,

Toprak!

Bu değeri koynuna almaktan zevk mi duyuyorsun?

³⁵ Kemal Ünal, "Müsikiye Ait Bir Not" *Ulus* gazetesi, 10 Senteşrin (Kasım) 1939, s. 2.

Bize desin ki:
 Bu kıymetliniz bağrımda,
 Açacaktır kahraman çiçekleri.
 Sükûn buluruz,
 Ancak o zaman;
 Gözlerimizin yaşı
 Seni sular.

Hâfız Yaşar bu eserin önce diktesi, daha sonra da Mersiye şeklinde bestesi ile ilgili olayı, Sâdi Borak Bey'e şöyle nakleder:

“Şükrü Nâilî Paşa'nın vefatından bir hafta sonra, Yalova'yı teşrîf ettiler. Bir hafta sonra döndükleri zaman, huzurlarına çıktığımda çok üzüntülü idiler:

— Al kağıt kalem, söylediklerimi not et!

diye emir buyurdular. Hemen o anda söylediklerini tesbit ettim. Dikte bitince şu emri verdiler:

— Şimdi kütüphâneye gidiniz, bu güfteyi Mersiye şeklinde besteleyip bana getiriniz.

Güfteyi pek kısa bir zamanda besteledim, huzurlarında okudum. Çok memnun oldular ve duygulandılar. Birkaç defa tekrar ettirdikten sonra:

— Bu Mersiye'yi yarın, Derviş Paşa'nın kabrinde okuyunuz diye emrettiler. Ertesi günü, Derviş Paşa'nın cenazesi büyük törenle Maçka mezarlığına götürüldü. Merasim sırasında, Mersiye'yi Segâh makamında okudum. Gözlerimizin yaşı, toprağı suladı ve ancak o zaman sükun bulabildik.

Ve bu Mersiye, Derviş Paşa'nın mezarı başında okunduğu zaman, güftesinin Atatürk'e ait olduğunu, hiç kimse tahmin edemedi.”³⁶

Münir Hayri Egeli ise, “Atatürk'den Bilinmeyen Hâaturalar” adlı kitabında; “Bayönder” başlıklı piyesinden ve bu piyes dolayısıyla Gazi'nin -bizim tâbirimizle-, diğer bir “dikte şiiir”inden söz ederek, şunları yazar:

“Atatürk, bir gün Çiftlik'deki Marmara Köşkü'nde kendi hayatını ve fikirlerini sembolik bir şekilde ifade eden ve bana yazdırdığı “Bayönder” piyesini tashih ediyordu (düzeltiyordu). Piyeste kendisini temsil eden

³⁶ Sâdi Borak, *a.g.e.*, s. 59-60.

Bayönder'in, ömrünün sonunda bütün varını yoğunu dağıtması lâzım geliyordu. Atatürk, burada ayağa kalktı, pencereden çiftliğe baktı:

— Bazı kör kafahlar, benim bu çiftlikleri kurmamı, dünya hırsına veriyorlar. Bazı dalkavuklar da, sâdece herkese örnek vermek için yaptığımı ilân ediyorlar. Ben parayı ne yapayım; malı ne yapayım? Öldükten sonra, elbet bu millet gömüldüğüm çukurun üzerine bir taş diker. Örnek olmayı da düşünebilirim.

Sonra irticâleri (hemen o anda) şu satırları dikte etti:

BAYÖNDER

Her tek, bir ödev içindir, gelir gider.
 Belki bilmez borcu nedir? Yalnız onu öder.
 Beyler, sizi buraya şunun için çağırdım;
 Çağlardan beri sinerler,
 Benim izimde yer yer ...
 Dolaştınız, savaştınız,
 Nice sarp dağ aştınız,
 Koştunuz atıldınız
 Bu ülkü gezisine hepimiz katıldınız.
 Sizi özendirmek için,
 Nem var, nem yoksa bugün,
 Sizlere veriyorum.
 Hazînem sizindir bütün
 Topraklarım sizindir
 Yirmi otağımı önünüze seriyorum.”³⁷

Atatürk'ü, yakından ilgilendiren hususlardan birisi de, millî kültürün en mühim temel unsurlarından saydığı edebiyatın, nasıl ele alınması gerektiği ve okullarda öğretilmesi meselesi olmuştur. Nitekim, 1937 yılında bir akşam yemeğinde söz, gene edebiyattan açılır. “Edebiyat nedir? Osmanlı devrinde ve bugüne kadar Cumhuriyet rejiminde, edebiyattan ne anlaşılıyor? Okullarda edebiyat nasıl okutuluyor? Cumhuriyet çocuklarına edebiyat ne yolla, hangi gaye ile okutulabilir?” gibi önemli sorular gündeme getirilir. Bundan sonrasını, Prof. Âfet İnan şöyle anlatır:

“Hazır bunlardan biri, bugünkü edebiyat tedris (öğretim) sistemine muâriz (karşı) idi. Bugünün programını, edebiyattan beklenen hizmete uy-

³⁷ Münir Hayri Egeli, *Atatürk'ten Bilinmeyen Hâtıralar*, İstanbul 1959, s. 49-50.

gun bulmuyordu. Ona göre bugünkü edebiyat tedrisâtı, fikre ve rûha hitâp etmeyen bir şekilde yapılmaktadır. Halbuki, edebiyatın rolü bu değildir. Onun daha geniş ve büyük bir hizmet sahası vardır. Atatürk bunun üzerine o arkadaşına; “edebiyatın nasıl okutulması, ne suretle programlaştırılmasının muvafık olacağını” sordu. Bu arkadaşının cevabı, kara tahta üstüne şu suretle tesbit edilmiştir:

“1- Ona tahlil ve terkip kabiliyeti vermek;

2- Ona dünyayı ve insanlığı anlatmak;

3- Onu, bir uslûba mâlik kılmak;

4- Onu, başlıbaşına ve yardımsız çalışabilir hâle koymak;

5- Onu, bütün vasıf ve kıymetleriyle mensup olduğu sosyeteyi yükseltebilecek surette yetiştirmek.

“Bütün bu mesailde (meselelerde) hususî ve umumî tarih ve bu tarihte en ileri gitmişlerin, yani devletçilikte, askerlikte, bütün ilim, fen ve teknik branşlarında, ekonominin bütün sahalarında tetkik ve imtisâle (uymaya) en çok şayan eserleri ve müessirleri tanıtmak, tedris sisteminin temel taşları olmalıdır.

“Bundan sonra Atatürk, edebiyatla alâka ve iştigâlini bildiği diğer bir arkadaşına şu suali sordu:

“— Osmanlı devrinde ve Cumhuriyet rejimine kadar olan zamanlarda edebiyattan ne anlaşılırdı? O devrin mekteplerinde edebiyat nasıl okutulur? Nihayet bugün, edebiyat tedrisâtı ne sûretle yapılmaktadır?”

“Atatürk’ün bu sualine cevap veren o arkadaşı, tedris hayatından çekileli çok seneler olduğu ve bugünkü edebiyat tedris programlarını bilmediği için şimdiki tedris sistemine dair birşey söyleyemeyeceğini, Osmanlı devrinde Tanzîmat’tan evvel ve onu müteâkip zamanların edebiyat telakkîleri ve tedrisleri hakkındaki mâlumatını ve edebiyatın lafız ve mânâ sanatlarından bahseden bir ilim olarak okutturulageldiğini ve herhâlde, kara tahtaya yazılan gayelere göre bir edebiyat dersi okumadığını bildirdi.”

Bu konuşmalardan sonra Atatürk, bizzat kendisi edebiyatın târifine ve açıklamasına geçer:

“— Osmanlı devrinde ve bugüne kadar geçen Cumhuriyet devrinde ve bundan evvelki Türk kültür çağlarında ve hattâ bütün medenî cemiyetlerde, edebiyat denildiği zaman şu anlaşılır:

“Söz ve mânâyı, yani insan dimağında yer eden her türlü bilgileri ve insan kudretinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları çok alâkalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki edebiyat, ister nesir hâlinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltraşlık gibi, bilhassa mûsikî gibi güzel sanatlardan sayılmaktadır.

“Beşeriyetten en müsbet ilim ve en ince teknik esaslarına dayanan hayatla ve kanla karşılaşmak kendileri için mukadder olan askerlik gibi yüksek bir idealist meslek dahî, içinde bulunduğu içtimâî heyette kendini anlatabilmek ve bu büyük insanlık ve kahramanlık yolculuğunu hazırlayabilmek için uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve nihayet fedakâr ve kahraman yapıcı vasıtayı edebiyatta bulur.

“Bu itibarla, edebiyatın, her insan ve cemiyeti ve bu cemiyetin hâl ve istikbâlini koruyan ve koruyacak olan her teşekkül için en esaslı terbiye vâsıtalarından biri olduğu kolaylıkla anlaşılır.

“Bunun içindir ki, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı (Millî Eğitim Bakanlığı) edebiyat tedrisinde, şu noktalara bilhassa ehemmiyet ve kıymet vermelidir:

“a) Türk çocuğunun kafasını, fitrî yaratılışındaki dikkat ve itinâyâ göre tekevvün ettirmek. Bu, Cumhuriyetin sıhî düzeni ile alâkadar olan Vekâlet’e de teveccüh eden (yönelen) bir vazifedir.

“b) Güzel muhafaza edilen, Türk kafa ve zekâlarını açmak, yaymak, genişletmek. Bu, bilhassa “Kültür Bakanlığı’nın vazifesidir. Bununla birlikte olarak, Türk çocuklarının kafalarına müsbet ilim ve maddî teknik mefhumlarını, yalnız nazârî olarak değil, aynı zamanda pratik vasıtalarla da yetiştirmek.

“c) Bir taraftan da Türk kafalarındaki kabiliyetleri, Türk karakterindeki sağlımlıkları, Türk duygularındaki yükseklik ve genişlikleri, kendilerine, hiç zorlamadan, natürel bir tarzda ve olduğu gibi ifâdeye onları alıştırmak.

“Bunlar yapılıncâ, netice şu olacaktır: Türk çocuğu konuşurken, onun beyan ve anlatış tarzı, Türk çocuğu yazarken, onun ifade üslûbu kendisini dinleyenleri, onun yürüdüğü yola götürebilecek kabiliyeti sayesinde, Türk çocuğu kendisini dinleyen veya yazısını okuyanları peşine takarak yüksek Türk Ülküsüne iletebilecek, ulaştırabilecektir.

“Bu edebiyat telâkkisi, böyle bir edebiyat tedrisi sayesinde ki, edebiyat medlûlünden anlaşılın gayeye varmak mümkün olabilir.”³⁸

Atatürk, “Edebiyatın gayesinin ne olması gerektiği” konusu etrafındaki görüşlerini ise, 1934-1938 yılları arasında “Kültür Bakanlığı” yapan Saffet Arıkan’a direktif mâhiyetinde dikte ettirir. Buna göre; “edebiyat; büyük insanlık ideali yolunda uyarıcı, hedeflendirici ve yürütücü olmalıdır. Türk çocuğu edebiyat sayesinde milletin yüceliğini, sağlam karakterli olduğunu öğrenecek, inkılâplara bu yoldan bağlanacak ve onu koruyacak, yine bu yoldan iyi bir hatip olarak yetişecek, milletini peşinden sürükleyecektir.”³⁹

Böylece, O’nun, edebiyatla ilgili olarak, okul sıralarındanberi sık sık üzerinde durduğu “hitabet” bahsine, tekrar temas edilmiş olmaktadır. Aslında hitabet kudreti, Gazi’nin dâhî şahsiyetinin ayrılmaz bir parçasını meydana getirir. Çünkü O, edebiyatta hitabetin, söz söylemek sanatının zirvesini teşkil ettiğini çok iyi biliyordu. Hitabette esas; geniş insan topluluklarına, millete bir maksadı realist ölçüler içinde en mükemmel tarzda anlatmak; ifadeler, söyleyişler hâlinde ortaya koymak, aşlamaktır. Dolayısıyla, Atatürk gibi usta hatipler; bütün bir milletin kollektif şuurunun, yükselen müşterek sesidir. Onlar, millî rûhu, heyecan, temâyül ve arzuları temelden sezen, kavrayan anlayan, anlatan kimselerdir.

Kendisi de çok değerli bir hatip olan Hamdullah Suphi Tanrıöver, Atatürk’ün bu yönde de “rekabet kabul etmez” müstesna bir kıymet olduğunu, şu satırlarında dile getirir:

“O, bir hatiptir. Türk lisanının en yüksek âbidelerinden birini, O’nun bir başkasına nasip olmayan lisânı Türk Milletine verdi. Nutuklarında öyle parçalar vardır ki, ifadenin belâgati itibarıyla bugünkü ve yarınki nesillere yüksek birer örnek olacaktır. Aman vermeyen sıkı bir mantık, sâde-lik ve asâlet perdesi, uzaklık ve derinlik veren içten gelen bir ses tonu, O’nu mücâdele tarihinin rekâbet kabul etmez bir hatibi haline koydu.”⁴⁰

Gene, Hamdullah Suphi Bey’in, kendisi ile yapılan bir röportajda;

“— Atatürk’e hatip diyebilir miyiz?”

sorusuna verdiği cevap; aynı kanaatinin, hâtıralarla yüklü daha geniş bir ifadesidir:

³⁸ Prof. Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Ankara 1959, s. 49-51.

³⁹ *Atatürk Yolu* dergisi, 1 Nisan 1959, sayı 2, s. 7-9.

⁴⁰ H. Suphi Tanrıöver, “Gazi’nin Heykeli”, *Dağyolu*, Ankara 1928, s. 26.

“— Tabîî, hem de bütün mânâsıyla. ... Hattâ diyebiliriz ki, Milli Mücâdele, bir bakıma O'nun hitabetinin bir eseridir. Hiç unutmam; Birinci Büyük Millet Meclisi'nde bir gün Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Ulaş ve arkadaşları bir takrir vermişlerdi. Bu takrirdede, beş yıl aynı yerde oturmamış ve bugünkü sınırlar içinde bir evi olmayanların mebus olmayacakları yazılıydı. Tabîî başlıca hedef Gazi idi. Muhalifler, ne yapıp yapıp O'nun Meclis'e girmemesini temine çalışıyorlardı.

“Gazi bu sözleri, Meclis'te sükûnetle dinledi. Bütün gözler O'na çevrilmişti. Herkes; acaba ne yapacak, ne şekilde cevap verecek diye heyecan içinde idi. O, hiç telâşlanmadı. Söz istedi ve gâyet sâkin adımlarla kürsüye doğru ilerledi. Bütün Meclis dikkat kesilmişti. Acaba ne söyleyecek, acaba nasıl hareket edecek?

“Mustafa Kemâl, gayet nâzik ve hürmetkâr bir şekilde söze başladı:

“— Muhterem Erzurum Milletvekilleri ne kadar haklıdır. Mektepten çıktığımdan beri, engin İmparatorluğun hudutlarında yer yer tutuşan yangınları söndürmekten vakit bulup da evime dönemedim, bir âile kuramadım. Bir çocuk yetiştiremedim, dikili bir ağaca sâhip olamadım. Evet, onlar ne kadar haklıdılar. ...

“Bu kısa, nâzik cevap; kendisine bir mebusluğu bile lâyük göremeyenlere verilen bu fevkalâde asil cevap, on kurşundan daha fazla yaralamak, öldürmek kudretine hâizdi.

“Mustafa Kemâl, sâdece kelimelerle değil, sesinin tonu ile, bakışlarıyla, vücûduyla konuşurdu.

... ..

“Bir gün Çankaya'da, Atatürk'ün sofrasında beş-on arkadaşla yemek yiyorduk. Bir telgraf sûreti getirip, kendilerine verdiler. M. Kemâl, telgrafı yüksek sesle okudu: “Serdâr-ı Sipeh (Başkumandan), Ahundlar (din ulemâsı) ile görüştükten sonra, Cumhuriyet hareketinin daha vakti gelmediğine hükmetmiş ve bu kararını ilân etmiş.”

“Atatürk, bunun üzerine hoşnutsuzluğunu ifâde eden bir iki kelime söyledi. O'nun bu sözlerine karşılık ben de dedim ki:

“— Şimdiki İran'da, bir Cumhuriyet hareketinde kimsenin muvaffak olmasına imkân yoktur. Türk Cumhuriyet'nin münevver bir zâbit zümresi, muallim mekteplerimizin, Dârülfünûn şûbelerinin ve Tanzimat'dan be-

ri vücûda gelen bütün yeni mekteplerimizin yetiştirdiği şuurlu, idrâkli, nesiller olmasaydı Türkiye’de Cumhuriyet hareketi yapılabilir miydi?

“Atatürk, dâimâ vecizeler söylemeye müsâit olan lisaniyla fikrini şöyle tamamladı:

“— İki Mustafa Kemâl vardır: Biri karşınızda oturan ben, et ve kemik, fânî Mustafa kemâl; ikinci bir Mustafa Kemâl var, onu ben kelime-siyle ifâde edemem; o, ‘ben’ değil, ‘biz’dir. O, burada oturan sizler, memleketin her köşesinde yeni fikir, yeni hayat ve yeni mefkûre için uğraşan münevver ve mücâhit bir zümredir. Ben, onların rüyasını temsil ediyorum. Benim teşebbüs ettiklerim, onların tahassür ettiklerini tatmin içindir. O Mustafa Kemâl bütün bir münevver ve mücâhit zümrenin mümessilidir. Fânî olmayan, yaşaması ve muvaffak olması mukadder olan O Mustafa Kemâldir.”⁴¹

Vatanın geleceğinin teminatı olarak Amerikan veya İngiliz mandasını görenlere, 28 Ağustos 1919 günü Erzurum’da verdiği cevap da; azim ve kararlılığı ile bütünleşen hitâbet gücünün, bir başka canlı örneğidir:

“... İstanbul, bir Amerikan mandasıdır tutturmuş gidiyor. Bu olmayacaktır. Türkiye, istiklâl bütünlüğüne sahip olacaktır. Bunu istemekte devam edeceğiz. İstanbul bizi, Wilson’a mürâcaat ettirmek, Türk Milleti nâmına istenen bir manda oyununa düşürmek istiyor. Bu oyuna gelmeyeceğiz.

“... Amerikalılar, kendilerine hiç bir menfaat sağlamayan bir mandayı niçin kabul etsinler? Amerikalılar bizim kara gözümüze mi âşık olacaklar? Bu ne hayâl ve gaflettir!

“Ve Paşa’nın asabiyeti bir an en üstün hiddet hâlini alıyor, parmağı ile İstanbul istikametini işaret ederek devam ediyor:

“Hayır, paşalar hayır; hayır, beyefendiler hayır; hayır, hanımefendiler hayır; manda yok. Ya istiklâl, ya ölüm! ...

“Amerikan mandası ile çırpınanlar; düşman işgali altında bulunan, sınırları ve zaafı ile bu millet ve bize inanmayanlardır. Bizim hayâl ve mâcera peşinde koştuğumuzu sananlardır. Eğer, bunlar Anadolu’nun ve Türk Milleti’nin hakikî hissiyatını bilseler, bizim mesâimizin hedefini kavrayabilseler, Erzurum Kongresi’nin kararlarının nasıl bir vicdan-ı millî

⁴¹ Mustafa Baydar, *Edebiyatlarımız Ne Diyorlar?*, İstanbul 1960, s. 199-200.

mahsulü olduğunu takdir edebilseler, bu yanlış fikirlerinden dolayı utanç duyarlar. Bunlar, ümitsizlik ve bozgunluk içinde realitelerden uzak olarak yaşayan ve ne yapacaklarını, ne yapılmakta olduğunu bilmeyen insanlardır.

“Kongre, hissiyatını vuzuhla belirtmiştir. Heyet-i Temsiliye kararını vermiştir. İrade-i milliye şuur ve istikâmetini bulmuştur. Dâvamız yürümektedir ve yürüyecektir. Muvaffak olmamak için hiçbir sebep yoktur. Hiçbir menfi karar tanımayacağız.

“Hâkimiyet-i Milliye esasını ve Meclis-i Millî kararını ifâdelendirmeyen hiçbir anlaşmayı, hiçbir taahhüdü kabul etmeyecek ve tanımayacağız.

“Tek ve değişmez parola şudur: Tek tepe, tek kurşun kalıncaya kadar mücâdele, yahut da: Ya istiklâl ya ölüm!”⁴²

Atatürk’ün hitabetini; “körüklü bir şelâle gibi taşkın, bazen yeşil ağaçlar arasından akan su gibi müşfik, bazen bulutların üstüne çıkan şimşekler gibi keskin ve heybetli”⁴³ bulan İsmail Habib Sevük de; zaman zaman hitabet sanatının çok güzel örneklerinin sergilendiği Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden hareketle, sözü O’na ve konuşma stiline getirerek şunları nakleder:

“Bilhassa ilk meclis, en heyecanlı ve en çalkantılı yıllara tesadüf ettiği, ikinci meclis de inkılâp zamanlarına rastladığı, ondan sonraki meclisler de itilâ (yükselme) devrelerine tekabül ettiği için, en başta Atatürk olmak üzere İsmet İnönü’den başlayarak, zaman zaman çok tarihî, çok kuvvetli nutuklar söylendi. Yalnız Millet Meclisi’ndeki bu siyâsi hitabelerin tetkikinden bile çok güzel bir ‘Hitâbet Senfonisi’ çıkarılabilir. Zaten, Büyük Millet Meclisi, Atatürk’ün bir nutku ile başladı. Hamdullah Suphi bundan bahsederken, çok doğru olarak şunu söyler ‘Bugünkü Türkiye, iyi söylenmiş bir söz üzerine müessesdir’. Evet, Türkiye Büyük Millet Meclisi, bir hitâbet üzerine kuruldu.

... ..

“Söz var, söyleyenle; söyleyen var, söylediği sözle büyür. Söz ondan çıktığı için mi daha kudretli, o sözü o söyleyebileceği için mi o daha

⁴² Mazhar Müfit Kansu, “Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber”, cilt 1, Ankara 1966, s. 191.

⁴³ I. Habib Sevük, “Halk Gecesi”, *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi, 10 Nisan 1923.

büyük? Herhalde ondan söze, sözden ona mütekabil (karşılıklı) bir kudret akıyor.

“Büyük anların ve büyük vak’aların da sözü büyülten ayrı bir kudreti var. Yapılan işi en çok o yaptı ve yaptığı işi hemen yalnız o anlatabildi. İşinin hem bânisi (kurucusu), hem nâtukası (anlatıcısı) olmak; ordunun kumandanı, ihtilâl ve inkılâbın kahramanı yanında, hitâbetin, hatibi de aynı irtifâda (yükseklikte) duruyor. Nutkunun bütün husûsiyeti derinlik ve azametir. Sânihası (akışı) yatağına sığmayan engin bir nehir gibi ...

“1923’de, iştirāk ettiğim on iki günlük Adana seyahatinde, on beş nutuk söyledi. Her nutkunu, kendinden evvel söylenen bir nutka cevaben söylüyordu. Dikkatle dinliyor, sonra söze başlamadan evvel bir iki dakika düşünüyordu: O bir iki dakıkada, bir iki saatin ilhâmı akacaktır!

“Dikkat ediyorum: Cevap vereceği nutukta ya çok hoşuna gideceği, yahut nefret duyacağı bir nokta varsa, o zaman sözü büsbütün bir kudret oluyor. Rûhundaki ummân hazırdır, feverânın (kaynayıp fışkırmanın) rüzgârı essin, büyük dalgaların azametli lisânını dinliyoruz!

“Mat, tok, tesirli bir sesi var. Fazla jest yapmıyor. Yeknesak değil, fakat velveleli hiç değil. Sesine heyecanıyla âhenkdâr, perde perde derece vermeyi pek iyi biliyor. ... Şiir yaptığı yoktur, fakat sözünü rûha giden bir şiir gibi akıtmağa vâkif. ...

“Gözlerinin keskin şûlesi (parlıtısı), hitâbetinin ayrı bir kudretidir. Dimâğında müthiş bir temsil cihazı işliyor gibi. Buraya giren bilgiler ve fikirler bambaşka bir renk olarak çıkar. O ki, millete hayat kazandıran hayatın bir kazancıdır; O’nu, edebiyat da kazandı.

“O sonra 1927’de beş, altı gün süren büyük, her iki mânâsıyla da büyük ‘Nutuk’ ile hitâbetinin bütün azametini gösterdi. ‘Nutuk’ bütün millete, büyük münevverlere ve hele gençliğe sayısız dersler vermektedir.”⁴⁴

Selim Sırrı Tarcan, hitâbetin birtakım ince özelliklerinden yola çıkarak; dünyanın ünlü hatiplerinden ve tabii o arada Büyük Kurtarıcı’dan bahisle, “Atatürk Nasıl Konuşurdu?” başlıklı bir yazısında, şahsi tesbitlerine dayalı şu görüşlere yer verir:

⁴⁴ İ. Habib Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul 1930, s. 523-528.

“O müstesnâ şahsiyetin talâkat ve belâgatini, bilmem ki bu aczimle anlatmağa muktedir miyim? O’nda, kendisini dinleyenleri mıknatıslayan bir kuvvet vardı.

O İnsanların doğrudan doğruya vicdanlarına hitâbeder, en duygusuzları bile îmâna getirirdi. Söz, O’nun elinde kuvvetli bir silâhtı. O’nunla, gönülleri fethederdi.

“O konuşurken lâkırtılar ağızdan billûr sular gibi çağlardı. O şimâlden cenûba, şarktan garbe akan bir muazzam nehirdi. Bazen mûnis görünen ve bilinmez nasıl bir ilâhî menbâdan kaynayan bu nehir, galeyana geldiği zaman, etrafa köpükler saçan bir Niyagara Şelâlesi olurdu. O, herkesin anlayış kabiliyetine göre hitâb etmesini bilirdi. O’nun müsâhabetinden ihtiyar genç, kadın erkek, şehirli köylü derin bir zevk duyardı.

“O en yüksek tanınmış âlimlerle olduğu gibi, dört yaşında mâsum çocuklarla da konuşmasını bilirdi. İnsan O’nu dinlerken, bir ince sazın tatlı nağmelerini işitiyor gibi olurdu. O’nun dilindeki Türk sazı, (Beethoven) mûsikîsi gibi cihânı alâkadar ederdi. Bir Türk kadar bir Amerikalı, bazen bir İngiliz, bazen bir Fransız O’nun belâgati karşısında hayranlık duyduğunu itiraf ederdi.

“O, Büyük Millet Meclisi’nin kürsüsünde her yıl açılış nutkunu söylerken, mebusların bu sevgili Büyüğü tam bir sükût içinde ne büyük bir alâka ve dikkatle dinledikleri görülecek bir manzara idi.

“O, müessir sözleriyle bazen düşündürür, bazen bize sevinç yaşları döktürürdü. O’nda büyük bir kumandan, müdebbir bir siyâsî, mükemmel bir terbiyeci, emsalsiz bir mürşit hâli vardı. Derin bir nüfûzu nazara mâlikti. Dünü bilir, bugünü görür, yarını düşünürdü.

ATATÜRK MECLİSTE:

O, kendi eliyle kurduğu Millet Meclisi’ne gelirken bütün Ankara güler yüzünü, tatlı tebessümünü, canlı bakışını görmek için sokaklara dökülürdü. Mebuslar, candan bağlı oldukları o büyük sevgiliyi, ‘yaşa! varol!’ nidâlarıyla karşılardı.

“Meclis’te herkes yerini işgâl eder, localarda ecnebî sefirelerle onların refikâları yer alır, halk kendilerine ayrılan mahallere oturur ve biraz sonra İstiklâl Marşı çalmaya başlar.

“— Geliyor! Büyük Şef geliyor! Atatürk geliyor! ...

sesleri duyulurdu. Bütün çehreler gülüyor. Bilâ-istisnâ herkes şevk ve neş'e içinde birbirinin kulağına fısıldıyor:

Geliyor!

“İşte büyük kapılar, ardına kadar açıldı. Atatürk bir güneş gibi doğdu ve Meclis'i nurlandırdı.

“Bir alkış tufanıdır koptu. O ne alkış! O ne içten gelen sevgi ve saygı! Bunu anlamak için, görmek lâzım.

“İşte karşımızda duruyor. Gök mavisi gözleri birer projektör gibi her çehreyi, en askın, en yorgun olanları bile aydınlatıyor.

“Bu sürekli sevinç tezahürüne, Büyük Şef vakar ve tevazulu başını eğerek mukabele ediyor.

“Kırılan sarı saçlarını itina ile arkaya taramış, açık, parlak alnı bir kat daha tebâruz etmiş.

“Sırtındaki frak, zarif endâmının hatlarının bütün inceliklerini gösterecek ve en güzel giyinilen bir centilmeni imrendirecek kadar şık.

“Sol iç cebinden, el kadar küçük beş on kağıdı çıkarıp, kürsünün üstüne koydu ve sonra kendine has olan bir nezaketle Millet Vekillerine taltifkâr birkaç cümle sarfederek söze başladı.

“Kelimleri gayet güzel telâffuz ediyor. Cümleler sarîh ve tam olarak bir fikri ihtivâ ediyor. Pür-âhenk sesi muhtelif derecelerde bazen yükseliyor, bazen iniyor. Önündeki masaya bıraktığı kağıtlara, arasına bir göz atıyor.

“Derinden bakan gözleri, düşüncelerindeki, kat'iyeti ifâde eden elleri ve ince parmaklarının mevzun hareketleri, sözlerini takviye ediyor.

“Vatanın istikbâline ait mülâhazalarını söylerken millet coşuyor, alkıştan Meclis'in kubbesi inliyor. Atatürk, o canlı sây heykeli hafifçe başını eğerek memnûniyetini izhâr ediyor. Geniş bir inan ile bu büyük dâhiye bir kat daha bağlanıyor ve O'nun vatanın hayrına matuf olan her arzusunun husûlü yolunda can vermeği cana minnet bildiğini, lisân-ı hâl ile izhâr ediyor.

“Büyük hatibin bizleri meclûb eden sözlerinin bütün kıymeti bir kelime ile hülâsa edilebilir: Ferâgat!

“İşte zannımca Atatürk’ün, bu emsalsiz hatibin, bütün büyüklüğü burada! O vatanın selâmeti uğrunda fedakârlığı kâfi görmüyor, ferâgat istiyor ve bunu önce kendi gösteriyor: Ferâgat!

“Bu temiz, bu hırstan, şahsî menfaatlerden uzak fikirleri, câzip ve canlı bir ifâde ile anlatırken; O fânî insanlıktan tecerrüt ediyor, başlı başına bir vatan oluyordu.

“Onun içindir ki, O’nu sevenlerin, O’na gönül bağlayanların muhabbetinde vatan sevgisi beraber tecellî ediyor, vatanın bu büyük evlâdını vatani gibi seviyor ve ona perestîş ediyordu.”⁴⁵

M. Ziya Ünsel de; hem ‘büyük bir asker, inkılâpçı’ ve hem de ‘aynı zamanda büyük bir hatip’ olan Atatürk’ün; ‘gerek siyâsî, gerek içtimâî ve gerekse askerî mücâdelesinde sırasında kuvvetli bir ifâde kudretiyle söylediği sözlerin herbirini, hitâbetin bir şâheseri’⁴⁶ görek, yerinde bir tesbitle:

“Fakat, Ata’nın büyük nutku, bunların en mühimidir. 10. Yıl Nutku da, pek meşhur ve mühim siyâsî nutuklarındandır. Büyük nutuk, Türkiye’nin siyâsî tarihi ve teşekkülü için mühim bir vesikâ olmakla beraber, siyâsî hitâbet nev’inin de bir şâhaseridir der.”⁴⁷

Taha Toros; Birinci Büyük Millet Meclisi’nin hatipleri içinde haklı olarak en başta Atatürk’e yer vererek, şunları söyler:

“Türk hitâbetinin timsâli, Atatürk’tü! O’nun nutukları, en karanlık günlerin ışığı olmuştur!

“Millî Mücadele’ye başlarken, içerisindeki îmanı, milletine en belîğ (açık) sözlerle anlatmıştır. O, dâhi bir kumandan, büyük bir inkılâpçı, eşsiz bir politika adamı idi. Bu vasıfların herhangi birini taşıyan insanın hatip olmasında, başarının yarısı sağlanmış demektir. O, saatlerce konuşur, top gibi gürlür, şelâle gibi çağlar, şimşek gibi parlardı.

“Rûha hitabeden sihirli bir sesi, dinleyicilerini sürükleyen zarîf bir jesti vardı.

“Nutuk söylerken zekâ dolu gözleri parlar, tatlı simâsı heybetleşir ve sanki insan değil, bir inkılâp tarihi konuşurdu.

⁴⁵ Selim Sırrı Tarcan, *Nasıl Konuşulmalı— Atatürk Nasıl Konuşurdu?*—, İstanbul 1939, s. 16-19.

⁴⁶ M. Ziya Ünsel, *Hitabet Sanatı ve Meşhur Hatıpler*, İstanbul 1950, s. 34.

⁴⁷ a.g.e., s. 35.

“İhtilâle başladığı zaman beyannâmeleriyle, hitâbeleriyle milleti başına topladı. Tarihî, Birinci Büyük Millet Meclisi’nde gizli ve açık celselerin kahraman hatîbi, O idi. O konuşunca, dalgalı deniz durulur; O haykır-dıkça, durgun hava fırtınalaşırdı.

“Cumhurbaşkanı olarak seyahatlerinde, millete hitaplarında, bir başka edâ ve başka sihir vardı. Hitâbet tarihleri O’nu, -saatlerin farkına varılma-dan dinlenen- yegâne hatip olarak yazacaktır.”⁴⁸

Atatürk’ün, hitâbet kudretini en iyi yansıtan eserlerin başında “Gençliğe Hitabe”sinin geldiğini, söyleyebiliriz. Son derece derin anlamlı muh-tevası, O’nun diksiyon gücü ile bütünleşen bu hitâbeyi; Gâzi’nin ilk defa nasıl okuduğunu, Âfet İnan şu satırlarında anlatır:

“1927 yılında yaz ayları. Gâzi M. Kemâl’in, kurtuluşundan sonra İstan-bul’a ilk gelişidir. Dolmabahçe Sarayı’na misafir edilmiştir. O saray ki, 1919 yılının bir bahar mevsiminde General M. Kemâl’in, Osmanlı Padişahı’nı son görüşünde düşman ordusunun topraklarının tehdidi altında idi. Atatürk ile, gözlerini kapayarak konuşan son Osmanlı Padişahı, millî edi-şelerden tamamen uzak kendi şahsî menfaatinin esiri, bütün zihni kabili-yetlerinin karanlıkları içinde gömülü ve gözleri gibi kapalıdır.

“1919’dan 1927’e kadar geçen tarihî olayların belgelerini, Gâzi M. Kemal Ankara’da toplamış yazmış ve okumaya hazırlanmaktadır. Dolma-bahçe Sarayı’nın geniş salonlarından birinde, her gece toplanan kalabalık arkadaşları arasında bu büyük “Nutuk”tan parçalar okumakta ve üzerinde münakaşalı konuşmalar yapılmaktadır. Atatürk, kendisi okuyor, okutuyor ve yazdığı konular üzerinde açıklamalar yaparak, çok hararetle konuşmaları idare ediyordu.

“Ben, Lozan’daki tahsilimden yeni dönmüştüm. Bu toplantılarda bu-lunduğum zamanlar tarihi, tarih yapanlardan dinliyordum. Atatürk metin-leri okurken, o günleri yeniden yazıyormuş gibi heyecanlı idi ve dâima yüksek sesle hitaplarda bulunuyordu.

“Bu tarih havası içinde, İstiklâl Savaşımız ve onun tarihi ile o kadar zihnim doluyordu ki, çocukluğumun Anadolu’da geçen o ıstıraplı günleri-ni yeniden yaşar gibi oluyordum.

“Yaz aylarının sıcak bir gününün gecesi, Atatürk’ün etrafında daha kalabalık bir aydınlık topluluğu vardı. O, arkadaşlarına âdetâ bir sürpriz

⁴⁸ Taha Toros, *Türk Hatıpları*, İstanbul 1950, s. 83.

hazırlamanın sevinci içinde; ‘oturunuz ve dinleyiniz’ dedi. Nutuk’un sonuna koyacağı satırları dinleyenlerin, nefes dahi alamadıklarını sanıyorum. Çünkü, ben kendimi öyle hissediyor ve millî bir heyecanın tesiri içinde yaşıyordum. Büyük Nutuk, bu satırlarla son bulacaktı. Atatürk, bu metni okuyup bitirdiği zaman, derin bir nefes almış, fakat iki damla gözyaşını da bizlerden saklayamamıştı.

“Bu, Gençliğe Hitabe okunduğu akşam, artık tarih olmuş olaylar, konuşma mevzuu değildi. Atatürk coşmuş konuşuyor, hitap ediyor ve Türkiye Cumhuriyeti’nin istikbâli üzerinde duruyordu. “Tarihi yaşadığımız gibi yazdık, fakat geleceği Cumhuriyet’e inananlara, koruyanlara ve yaşatanlara emânet etmek lâzımdır” diyordu.

“Gençliğe Hitabe yazısını, dinleyenlere methetmek fırsatını verdiğini hatırlamıyorum. Sadece O’nun sözleri, hâlâ bugün dahi kulaklarımda akisler yapmaktadır:

“Gençliği yetiştiriniz. Onlara, ilim ve irfan fikirleri veriniz. İstikbâlin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız. Hür fikirler tatbik mevkiine geçtiği vakit, Türk Milleti yükselecektir, diye telkinlerde bulundu. O ‘Türk gençliğinin sağduyusuna, milliyetçiliğine, vatan muhabbetine inandığını ve onlara güvendiğini’ söylüyordu.

Bu ‘Gençliğe Hitabe’, 1927 yılının yaz aylarında hep okundu. Atatürk, her yeni gelen dâvetlilerine, evvelâ kendisi okuyor, sonra bir başkasına okutuyor ve üzerinde konuşuyordu.

İşte, 1927 yılının İstanbul havasında ilk akislerini yapan Atatürk’ün bu ‘Gençliğe Hitâbesi’, 33 yıl içinde büyük bir fikir hareketinin kaynağı olmuştur. Bilhassa, son yılların hürriyetsizlik havasını delen bu ışık dolu fikirlerde, gençliğimizi harekete getiren bu hitâbenin mânâ ve değeri en kudsi müessesemiz olan Cumhuriyetimizi kurtarmıştır. Otuz üç yıl önce Atatürk’ün bu cümleleri okuyan sesine, bugünkü Cumhuriyete inanan gençlerin toplu sesleri hareket hâlinde cevap vermiştir.

“Bu uğurda ölen şehitlerimizin ruhu şâd olsun,

Türk milleti ve gençliği sağ ve var olsun”⁴⁹

⁴⁹ Prof. Dr. Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler —Atatürk Gençliğe Hitâbe’sini İlk Defa Nasıl Okumuştur?*—, Ankara 1959, s. 52.

Neticede, Mustafa Kemal Paşa; hitâbet sanatının sırrını, tam bir vukufu:

“Güzel konuşmak için serbest olmak ve kelimelerin mânâlarını, yerinde yapılan jestlerle takviye etmek lâzımdır”⁵⁰ hüküm cümlesi ile özetler.

Bütün bu açıklamalardan sonra, Atatürk’ün; millî romantizmi esas alan, didaktik (öğretici) ve hamâsî (heyecanlı) bir edebiyat taraftarı olduğunu, söyleyebiliriz. Doğrudan doğruya imkân ve fırsat bulamadığı halde, şiiri çok sevmiş; nesir sahasında da tam bir mükemmeliyetle kalemini kullanmaya muvaffak olmuştur. Nazım ve nesir sanatındaki çeşitli soruları, cevapları, teklif ve tavsiyeleri; O’nun tanınmış edibler kadar edebiyata vâkıf olduğunun açık delilleridir.

Nitekim, şâiri:

“İnsanlarda birtakım ince, yüksek ve temiz duygular vardır ki, insan onlarla yaşar. İşte o ince, yüksek, derin ve temiz duyguları en ziyâde duyabilen ve diğer insanlara duyurabilen şâirdir.”⁵¹

şeklinde tarif ederek; “şâirlerimizin, esaslı kültür sâhibi olmaları ve tarihi iyi bilmeleri gerektiği ...”⁵² direktifini vermiştir.

Nihayet, 29 Ağustos 1928 günü Dolmabahçe Sarayı’nda, Halit Fahri Ozansoy’a, kelime kelime bizzat yazdırdığı şu satırlar da, Atatürk’ün; kendi realist, aydınlık çizgisinde olmalarını gönülden dilediği bütün Türk şâirlerine “millî şiir” yolunda son derece anlamlı vasiyeti durumundadır:

“Mutlak, dâhil olduğun parlak Türk devrinde şâir olduğunuzu ispat edeceksin, Şiirlerin şen, şâtir, faal Türk Milleti’nin sürûr (sevinç), şetâret (şenlik), faaliyet, his ve hareketlerini terennüm edecektir. Buna mevcûdiyetini hasredeceksin.

“Kökü çok büyük olan, dalları ondan daha büyük olacak olan bir ırkın çocuğu olarak, mensup bulunduğu millete lâyük şiirler yazacaksın. Bunu yaparsan, kimse itiraz edemez ve kabul ediyorum ki, o zaman ‘muvaffak oldum’ diyeceksin.”⁵³

⁵⁰ Prof. Dr. Utkan Kocatürk, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara 1971, s. 148.

⁵¹ *a.g.e.*, s. 147.

⁵² Prof. Dr. Âfet İnan, *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler*, Ankara 1959, s. 288.

⁵³ Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde*, Ankara 1970, s. 263.

